

Muukeelse tudengi keeleline toimetulek ja vajadused ülikoolis

Uuringuaruanne

Helena Metslang
Anastassia Šmõreitšik

Tallinna Ülikooli Eesti Keele ja Kultuuri Instituut

Tallinn 2012

SISUKORD

Põhilised tulemused	3
Sissejuhatus	4
Taust	6
Metoodika	9
Valim	11
Tulemused	14
Muukeelsete tudengite toimetulek eestikeelse õppetööga	14
Üldine toimetuleku määr	14
Toimetulek eri õppetöövormides ja õppeaastatel	15
Tudengite toimetulek erinevate keelekasutustegevustega	20
Muukeelsete tudengite eesti keeles õppimise motivatsioonist	24
Ülikoolide pakutavad eesti keele kui teise keele kursused	28
Ootused eesti keele kui teise keele kursustele	30
Erialaõppejõudude motivatsioon muukeelsetele tudengitele keeletuge pakkuda	39
Erialakursustel pakutav keeletugi	44
Tudengite ja õppejõudude seisukohtade võrdlus	49
Kokkuvõte	51
Kirjandus	54
Lisa 1. Uuringu käigus läbiviidud fookusgrupiintervjuude kirjeldus	55

PÕHILISED TULEMUSED

Muukeelsete üliõpilaste toimetulek Eesti ülikoolides eesti keeles õppides on varieeruv, kuid põhiosas võib seda siiski pidada rahuldavaks. 74% uuringus osalenud õppejõududest leiab, et probleeme on vaid üksikute eranditel või kuni ühel kolmandikul muukeelseist tudengeist. 24% ütleb siiski, et olulisel osal (2/3 kuni peaaegu kõigil) on probleeme. Kuigi suur osa mitte-eesti emakeelega tudengeid suudab edukalt ained läbida, ei tähenda see, et rohkem arenguruumi ei oleks. Muukeelsete tudengite peamisteks probleemideks eestikeelse õppega toimetulekul on ebapiisav uurimistööde kirjutamise ja oma arvamuse avaldamise oskus, loengutest arusaamine ning seminaridiskussioonides sõnavõtmise vilumus. Ülikoolides läbiviidud keelekursused on arendanud eesti keele oskust mitmekülgset ja vastanud just õppejõudude poolt esile toodud vajadusele parandada muukeelsete tudengite kirjalikku väljendusoskust. Õppejõud peavad sageli üheks kehva toimetuleku põhjuseks üldist madalat õpimotivatsiooni. Ka venekeelsete rühmade olemasolu ülikoolides põhjustab õppejõudude arvates probleeme nii õppejõudude töös kui muukeelsete tudengite õpiedukuses.

Erialaõppejõududel on vastakad arvamused selle suhtes, kas ka neil tuleb kursuste käigus keeletuge pakkuda. Siiski kasutab enamik neist mitmekesiseid keelelisi tugimeetmeid. Nende seas on tähtsal kohal tänapäevased aktiivsemad õpetusvõtted, millest saavad üheaegselt kasu kõik õppijad. Samas kasutatakse tihti ka meetmeid, mille miinuseks on töömahukus ning see, et need mõjutavad vahel oluliselt loengu kulgu emakeelsete tudengite jaoks või ei arenda üldse muukeelsete tudengite keeleoskust (eelkõige ulatuslik tõlkimine). Uuringus pakutavate soovitude hulka kuulub võimaluste loomine lõimitud aine- ja keeleõppe metoodika laiemaks kasutuselevõtuks. Õppejõudude meetodiline toetamine teises keeles õpetamise alal võiks vähemalt osaliselt nende tööd lihtsustada. See aitaks kaasa paremal tasemel hariduse pakkumisele muukeelsetele tudengitele, kes õpivad nii eesti- kui ingliskeelsetel õppekavadel.

Uuring põhineb septembrist 2011 maini 2012 erinevates ülikoolides läbiviidud küsitlustel, kus osales 887 muukeelset tudengit ja 191 õppejõudu, ning Tallinna Ülikoolis toimunud fookusgruppiintervjuudel.

SISSEJUHATUS

Läbi kõigi erialade on ülikoolides mitte-eesti emakeelega üliõpilaste esmaseks vajaduseks eesti keele mõistmise ja kasutamise oskus. Kui õppija keeleoskus on puudulik, kannatab selle võrra arusaamine suulisest ja kirjalikust akadeemilisest tekstist ning seega ka hariduse kvaliteet tervikuna.

Vene gümnaasiumilõpetajatele on olulisimaks kõrghariduse omandamise võimaluste piirajaks kehv eesti keele oskus ja ahtad võimalused omandada venekeelset kõrgharidust (Saar 2008: 64). Sageli teevad nad edasiõppimise valiku nende väheste erialade vahel, mida õpetatakse vene keeles, omamata piisavat eesti keele oskust või enesekindlust oma keeleoskuse suhtes (Lauristin ja Vihalemm 2008: 153, 159–160). Osa inimressurssi läheb riigi jaoks kaotsi vene noorte tugeva konkurentsivõime tõttu Venemaal ja muudes välisriikides, mis viib nad kõrgharidusõpinguid jätkama mujale kui Eestis (Missugune on Eesti üliõpilaskond? 2010: 49). Viimastel aastatel võib siiski täheldada tendentsi vene gümnaasiumilõpetajate võrdsele ligipääsule kõrghariduse juurde (vt Missugune on Eesti üliõpilaskond? 2010: 52). 2008. aastal oli kõrghariduse tasemel vene keeles õppijate osakaal Eestis väga väike: 12,5% rakenduskõrghariduse tasemel, 7,6% bakalaureuseõppes ja vaid 2,8% magistriõppes (Saar 2008: 69–70). See rühm vene noori, kes siiski eestikeelse õppekava valivad, on varieeruva keeleoskusega: mitte-eesti emakeelega üliõpilaste keelelise toimetuleku toetuseks on näiteks Tallinna Ülikoolis loodud C1-, B2-, B1- ja lausa A2-taseme grupid, kuigi ülikooliõpinguteks sobivaks peetakse minimaalselt B2-taset.¹ Vajalik on luua süsteem, mis julgustaks ja motiveeriks vene andekaid noori oma haridusteed Eesti kõrgkoolides, sh avalik-õiguslikes ülikoolides jätkama (Missugune on Eesti üliõpilaskond? 2010: 49). Selle süsteemi osana on kasulik analüüsida kõrgkoolides (keelekursustel, erialakursustel jm) pakutavat eesti keele tuge.

Sellest vajadusest lähtuvalt ongi käesolev uuring planeeritud. **Uuringu eesmärk** on kirjeldada õppekeelest erineva emakeelega tudengkonna toimetulekut eestikeelsete ülikooliõpingutega ja nende hinnangut neile pakutavale keeletoele. Analüüsitakse muukeelsete tudengite ja nende õppejõudude keeleprobleemaaikaga seotud seisukohti ja hoiakuid ning kirjeldatakse olulisemaid keelekasutusoskusi, mille arendamist võiks kõrgkoolide eesti keele kui teise keele kursustel kaaluda.

Uuring pöörab tähelepanu nii üldise kui erialase eesti keele oskusele. Üliõpilaste erialakeele oskuse vajadus on seejuures väga lai. Vastavavaid kursusi planeerides tuleb valida rea oluliste eesmärkide vahel, mis kõik nende vajadustega seostuvad. Tuleb kaaluda näiteks faktoreid nagu tekstiliikide ja suhtlussituatsioonide hulk, milles üliõpilasel on vaja ülikoolis õppides toime tulla, ja ainete kirjusus, milles kursusel õppijad osalevad. Näitena võib tuua Tallinna ülikooli kursuse *Erialane eesti keel (sotsiaalteadused)*, mis on mõeldud üliõpilastele nii riigiteaduste, psühholoogia jm

¹ Euroopa keeleõppe raamdokumendi skaalal (sh A1 on täielik algtase, C2 emakeelekõnelejale lähedane keeleoskus; vt Alp jt 2007).

erialadelt. Kõigil kursustel on pakiline vajadus oma erialaloengutest aru saada ja kursustel edukalt osaleda, kuid igas valdkonnas kasutatav keel on väga erinev. Ka siis oleks kursuse potentsiaalne teemadespekteer väga lai, kui sellel osaleksid ainult psühholoogiaüliõpilased, sest õppeainete valik, kus neil on vaja toime tulla on mitmekesine: sissejuhatus psühholoogiasse, sotsiaalpsühholoogia, andmeanalüüs, praktika, teadusliku uurimistöõ seminar jne. Iga õppeaine sisaldab suurt hulka uusi suhtlussituatsioone (nt frontaalne diskussioon õppejõuga, praktiline kliendiga suhtlemine) ning oma spetsiifilisi keeletegevusi (loengu kuulamine, diskussioonis osalemine) ja tekstiliike.

Seega on akadeemilise keele kursuste keeleainese valikul võimalikult täpsete **vajaduste tuvastamine** äärmiselt oluline. Ekslik on ka arvata, et tänu ülikoolis iga päev aset leidvale kokkupuutele eesti keelega on muukeelsete üliõpilaste keeleõpe iseenesest kiire ja edukas ning ei vaja keelekursustega toetamist. Keeleõppe arenguks on loomulikult kokkupuutest keelega vähe abi, kui sellega ei kaasne keeletuge, kohustuslikke õppe-eesmärke ning tagasisidet õppija keelekasutuse korrektsusele (Milton 2009: 234; Storch ja Tapper 2009: 218). Madalamatel haridustasanditel ja üha enam ka kõrghariduses leitakse, et õppijate keeleõppe, üldise õpivõime ja õpimotivatsiooni paranemisele aitab kaasa **lõimitud aine- ja keeleõppe** põhimõtete rakendamine, kus õpitavat keelt kasutatakse mitte lihtsalt keeleõppe eesmärgil, vaid konkreetseid ülesandeid lahendades, uute (ainealaste) teadmiste hankimiseks (nt Mehisto jt 2010: 14; vt ka Metslang ja Šmõreitšik, ilmumas). Lõimitud aine- ja keeleõppe põhineb kaasaegsetel õppijaksetel aktiivõppevõtudel ning aitab seega üldjuhul ka emakeelsetel tudengitel ainet paremini omandada. Vastavaid koolitusi on näiteks läbi viidud Tallinna Ülikoolis venekeelseid gruppe õpetavatele õppejõududele.

Käesolev uuring koosneb kuuest peatükist. Sissejuhatavale osale järgneb uuringu tulemusi tutvustav osa, milles on kuus teises keeles õppimise eri aspekte käsitlevat alljaotist. Esimene neist analüüsib õppekeelest erineva emakeelega tudengite toimetulekut teisekeelses õppes. Seejärel peatatakse lühidalt muukeelsete tudengite motivatsioonil eesti keeles õppida. Järgmised kaks peatükki räägivad ülikoolide pakutavatest keelekursustest ja tudengite ootustest neile. Viimased kaks jaotist uurivad erialaainete õppejõudude (st mitte eesti keele kui teise keele õppejõudude) motivatsiooni muukeelseid tudengeid keeleliselt aidata ning toetusmeetmeid, mis erialakursustel kasutusel on.

Uuring keskendub venekeelsetest gümnaasiumidest pärit tudengitele, kes õpivad eestikeelsetel õppekavadel. Kuna erialaõppejõudude vastustes esines viiteid ingliskeelsetel kursustel osalevate eri rahvusest tudengite toimetuleku küsimustele, on ka need analüüsil arvesse võetud, sest suures osas need probleemistikud kattuvad.

Töö viidi läbi projekti „Erialakeeleõppe arendamisvajaduse uuring“ raames. Projekti käigus koostati ka abimaterjalid ülikoolide eesti keele kui teise keele õppejõududele ning brošüür muukeelsete tudengite toetamisvõimalustest erialakursustel (vt www.tlu.ee/erialakeel). Täname Ingrid Kralli konsulteerimise eest, Jelena Helemäed ja Triin Kibarit fookusgruppide läbiviimise eest ning kõiki projekte kaasa aidanud õppejõude, tudengeid ja ülikoolide õppeosakondi. Uurimuse läbiviimist toetas Euroopa Sotsiaalfond programmi Primus raames, mida viib ellu Sihtasutus Archimedes.

TAUST

Eesti kõrgkoolides õpib umbes 6% vene gümnaasiumidest pärit tudengeid,² enamik neist eestikeelsetel õppekavadel (vt Tabel 1).

Tabel 1. Venekeelsetest gümnaasiumidest Eesti ülikoolidesse astuvad noored.

Õpilased	2009/10	2010/11
Vene gümnaasiumide lõpetajate arv	1 924	1 805
Neist ülikooli astujaid	1035 (53,6%)	863 (47,8%)
eestikeelsetel õppekavadel	59,6%	61,9%
venekeelsetel õppekavadel	39,6%	37,5%
inglisekeelsetel õppekavadel	0,8%	0,6%

Allikas: Haridus- ja teadusministeeriumi andmeanalüüsi osakond (isiklik suhtlus, 25.04.2012)

Alates 2007/08 õppeaastast on eestikeelsetel õppekavadel õppijate osakaal on aasta-aastalt tõusnud, ulatudes 2010/11 õppeaastal 90,2 protsendini. Samal ajal on venekeelsetel õppekavadel õppijate arv vähenenud (EKAS. Seire alustekst). Lisaks on Eesti ülikoolides kasvamas rahvusvaheliste üliõpilaste arv, kes õpivad üldjuhul ingliskeelsetel (st enamasti samuti mitteemakeelsetel) kursustel.³

Eesti ülikoolidesse astujate koguarv oli 2009/10. aastal 19 167, 2010/11. aastal 18 404 ning 2011/12. aastal 17 233.⁴ Sarnaselt muu maailmaga tuleb Eesti ülikoolidel kokku puutuda probleemiga, kus ühelt poolt on vaja pignutada võimalikult kõrge õppurite arvu säilitamise nimel ning teiselt poolt on vaja tagada kõigile lõpetajatele heal tasemel haridus, sõltumata nende õppekeele oskusest. Õppurite väga erinevat keeletaset näitab Tallinna Ülikoolis läbiviidav sisseastujate keeletest, mille alusel suunatakse venekeelsetest gümnaasiumidest pärit õppurid eesti keele kui teise keele kursustele, sh ka algajate (Euroopa Nõukogu skaalal A2-taseme) rühmadesse.⁵ Et toetada muukeelseid üliõpilasi, pakuvad näiteks kaks suuremat avalik-õiguslikku ülikooli (Tallinna Tehnikaülikool ning Katariina Kolledž Tallinna Ülikoolis) tudengitele võimalust õppida osal õppekavadel esimestel aastatel vene

² Haridus- ja teadusministeeriumi andmeanalüüsi osakond (isiklik suhtlus, 25.04.2012).

³ Ajavahemikus 1993-2012 on see arv tõusnud 10 korda. Allikas: Haridus- ja teadusministeeriumi veebileht, www.hm.ee, 06.02.2012.

⁴ Allikas: Haridus- ja teadusministeeriumi veebileht, www.hm.ee, 06.02.2012.

⁵ Tallinna ülikooli praktilise eesti keele lektoraadis läbiviidav keeletest. Aastatel 2007-2011 läbis testimise 857 muukeelset tudengit. Vt ka Tallinna ülikooli õppeinfosüsteem, www.tlu.ee, 13.05.2012.

keeles.⁶ Tallinna Tehnikaülikool pakub ka seitset õppekava täielikult vene keeles.⁷ Tartu ülikoolis aga puuduvad osaliselt või täielikult venekeelsed õppekavad.⁸ Eraülikoolid pakuvad üsna mitmekesisel valikut venekeelseid õppekavu. Kahjuks puuduvad andmed Eesti ülikoolide muukeelsete tudengite jagunemise kohta erialade või õppesuundade lõikes. Tabel 2 esitab üldise statistika eri õppesuundadel õppijatest Eesti kõrgkoolides.

Tabel 2. Eri õppesuundadel õppijate arv 2011/2012 õppeaastal (kõik üliõpilased).

Õppesuund	Kõrg- hariduse 1. aste	Integr. bakalaureuse- ja magistriõpe	Magistrantuur	Doktorantuur	Kokku	%
Haridusteadused	2 509	661	1 797	135	5 102	7
Kunstid	3 193		556	88	3 837	6
Humanitaarteadused	3 738		1 082	519	5 339	8
Arvutiteadused	3 638		797	201	4 636	7
Loodus- ja täppisteadused	1 802		664	697	3 163	5
Põllumajandus	823	330	243	125	1 521	2
Ärindus ja haldus	10 496		3 215	78	13 789	20
Õigus	2 394		947	107	3 448	5
Sotsiaalteadused	3 254		1 250	403	4 907	7
Arhitektuur, ehitus, tehnikaalad	5 205	1 809	1 170	426	8 610	13
Tootmine ja töötlemine	1 066		317		1 383	2
Tervis	4 653	1 224	464	189	6 530	10
Teenindus	4 591		668	83	5 342	8
Kokku	47 362	4 024	13 170	3 051	67 607	100

Allikas: Haridus- ja Teadusministeeriumi veebileht. www.hm.ee (27.06.2012).

Tuginedes ühe uuringus osalenud õppejõu arvamusele, võiks üldistada, et eestikeelse õppe kasuks otsustamisel peaks iga muu emakeelega tudeng kaalutlema, kas ta antud hetke keeleoskus, keeleõppemotivatsioon ning huvi eriala vastu võimaldavad tal õppetööga mõistliku aja sees edukalt toime tulla. Põhilist tuge eestikeelse aineõppega toimetulekul saavad tudengid enamasti ülikoolide pakutatavalt keelekursustelt. Kõigis vaadeldud ülikoolides on õppeasutuse tasandil korraldatud eesti keele kui teise keele kursuste süsteem, mida korraldab keelekeskus vm allüksus. Lisaks pakuvad keeletuge need erialaainete õppejõud, kellel on selleks vajadus ja soov. Viimast liiki keeletugi ei ole kõrgemalt korraldatud ega suunatud ning põhineb üldjuhul õppejõudude isiklikel otsustel, nende

⁶ 2 õppekava Tallinna ülikoolis (<http://www.tlu.ee/?LangID=1&CatID=2673>, 13.05.2012), 19 õppekava Tallinna Tehnikaülikoolis (<http://www.ttu.ee/sisseastujale/abituriendile/venekeelne-ope/>, 13.05.2012).

⁷ Allikas: <http://www.ttu.ee/sisseastujale/abituriendile/venekeelne-ope/>, 13.05.2012.

⁸ Erandiks on vaid võõrkeeled. Allikas: Tartu Ülikooli õppeosakond (isiklik suhtlus).

arusaamal oma rollist (või selle puudumisest) muukeelsete üliõpilaste keelise toimetuleku toetamisel, metoodilisel teadlikkusel lõimitud aine- ja keeleõppest (vt Mehisto jt 2010) ning kursuse eripäral. Keeleõppejõud on esile toonud paljude muukeelsete tudengite madalat motivatsiooni keelekursustel osaleda ning seda, et muukeelsed tudengid ei näe seost keelekursustel osalemise ja üldise õpiedukuse vahel.

METOODIKA

Kõrghariduse keelekasutussituatsiooni analüüsimiseks kombineeriti käesolevas uuringus erinevaid andmekogumismeetodeid. Uuringu esimesel etapil toimus nii tudengite kui ka õppejõudude seas pilootküsitlus. Põhiuuring koosnes üliõpilaste ja õppejõududega läbiviidud fookusgrupiintervjuudest ning anketeerimisest.

Kombineeritud meetod valiti vaatlusaluse situatsiooni eripärast tulenevalt: akadeemilises keskkonnas on hulgaliselt sotsiaalseid, keelelisi ja hariduslikke hoiakuid ja käitumismustreid, millel on palju põhjuseid, omavahelisi seoseid ja mõjusid. Ankeetküsitluse abil kogutav info jääks ebapiisavaks, et kõiki olulisi komponente tuvastada ja kirjeldada. Et heterogeenset nähtuste kogumit piisava detailsusega kaardistada, oli vajalik viia läbi sihtgruppide fookusgrupiintervjuud ning lisada ankeetidesse võimalus vabas vormis kommenteerimiseks. Viimast kasutati nii üliõpilaste kui õppejõudude poolt aktiivselt. Kirjeldatud meetodika võimaldab anda mitmekülgsema ülevaate varieeruvusest, kuidas põhisihtgrupid mitte-emale ülikooliõppe kontekstis käituvad ning kuidas teises keeles õppijate toimetulekut jm olulisi aspekte hindavad.

Uuringu **piloteerimisetapil** koostati muukeelsetele tudengitele ja õppejõududele põhjalikud küsimustikud, mille eesmärk oli koguda sisendit fookusgrupiintervjuude jaoks. Pilootküsimustike roll oli anda rohkem infot uuritavate allvaldkondade kohta, mis võimaldaks valida esialgsest laiast küsimusteringist põhiuuringusse olulisemad teemad. Küsimustikud viidi läbi Tallinna Ülikooli muukeelsete tudengite ja õppejõudude seas, elektroonilises eFormulari keskkonnas. Üliõpilaste küsimustik sisaldas 70 küsimust (65 valikvastustega ning 5 avatud küsimust) ning õppejõudude oma 38 (18 valikvastustega ja 20 avatud küsimust). Tudengite küsimustikule kogusime 19 ning õppejõudude omale 23 vastust.

Põhiuuringu raames viidi Tallinna Ülikoolis läbi **neli fookusgruppi**: kaks erialaainete (st mitte eesti keele kursuste) õppejõududega ja kaks muukeelsete tudengitega. Õppejõudude fookusgrupid olid eestikeelsed, üliõpilaste omad venekeelsed. Vt kõigi fookusgruppide sisu ja osalejate kirjeldusi Lisas 1.

Põhiuuringu käigus läbiviidud **anketeerimine** hõlmas samuti nii erialaainete õppejõude kui ka muukeelseid tudengeid. Kutse uuringus osaleda saadeti kõigile suurematele ülikoolidele Eestis. Küsimustikule vastasid viie avalik-õigusliku ülikooli õppejõud (Tallinna Ülikool, Tartu Ülikool, Tallinna Tehnikaülikool, Eesti Kunstiakadeemia ja Eesti Maaülikool) ja 11 avalik-õigusliku ja erakõrgkooli tudengid (Tallinna Ülikool, Tartu Ülikool, Tallinna Tehnikaülikool, Eesti Kunstiakadeemia, Eesti Maaülikool, Euroülikool, Estonian Business School, Tallinna Tehnikakõrgkool, Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia, Tallinna Majanduskool ja Mereakadeemia). Õppejõudude küsimustik oli eestikeelne, üliõpilaste oma venekeelne.

Õppejõudude küsimustiku eesmärk oli selgitada välja, kuidas tulevad muukeelsed tudengid toime erinevate õppetöö vormidega, millised on sagedasemad teises keeles õppimisega seotud probleemid ja kui ulatuslikud need on, kuidas õppejõud suhtuvad keeleteo pakkumisse erialaainetes ning millised on nende toetusstrateegiad. Küsimustik sisaldas kaheksat küsimust (6 suletud ja 2 avatud küsimust). Küsitlemine toimus elektrooniliselt eFormulari keskkonnas ja paber kandjal ankeetidel. Õppejõude informeeriti küsimustikust isikliku e-kirja teel või instituutides paberil ankeete kogudes. Küsimustikule koguti 191 korrektselt täidetud vastust.

Üliõpilaste küsimustik uuris peamiselt muukeelsete tudengite toimetulekut erinevate õppetöö vormidega, ootusi eesti keele kui teise keele kursustele ning hinnangut läbitud kursuste tulemuslikkusele. Ankeet sisaldas viit valikvastustega küsimusteplokki ja nelja taustainfo küsimust. Küsimusteplokid, mis tegelesid eesti keele kui teise keele kursuste sisuga, vaatlesid nii suulist suhtlust, kuulamist, lugemist kui kirjutamist. Need sisaldasid küsimusi 15 täpsema keelekasutusoskuse kohta:

- 4 suulist suhtlusoskust (seminaridiskussioonides sõnavõtmise vilumus, eesti keeles oma arvamuse avaldamine, kursustel küsimuste esitamine ja neile vastamine (suuliselt), ettekande pidamine);
- 1 kuulamisoskus (loengu kuulamine);
- 2 lugemisoskust (oskus erinevaid tekste efektiivselt lugeda ja kasutada, info leidmise oskus erinevatest allikatest);
- 6 kirjutamisoskust (korrektne kirjalik väljendusoskus, eesti keeles oma arvamuse avaldamine, uurimistöo kirjutamine, lühikeste tekstide kirjutamine (0,5-2 A4), kirjalikele küsimustele vastamine (eksamil), kokkuvõtete tegemine);
- 3 üldist oskust (erialane eesti keel, grammatika õppimine, praktiline toimetulek).⁹

Üliõpilaste küsimustiku keelekursuste sisu puudutavas osas on üks uuritud keelekasutusoskus – üldkeele oskus (vastandatuna erialakeele oskusele) – välja jäetud, sest on alust arvata, et vastajad ei mõistnud seda üheselt. Küsimustikku täideti nii elektrooniliselt keskkonnas SurveyMonkey.com kui ka paber kandjal. Tudengeid informeeriti küsimustikust kas üleülikooliliste postiloendite või vene tudengite postiloendi teel või loengukülastuste teel paberil ankeete kogudes. Küsimustikule koguti 887 korrektselt täidetud vastust.

Kvantitatiivandmete analüüsimisel on läbi uuringu kasutatud standard 95% usaldusvahemikke, et määrata kindlaks, kas erinevused erineva vastajate valimi vastuste vahel on olulised.

⁹ Oma arvamuse avaldamine on oskus, mida saab kasutada nii kirjalikus kui suulisel suhtluses, seetõttu on seda arvestatud mõlema juures. Erialane keel, grammatikaoskus ja praktiline toimetulek on samuti seotud erinevate osaoskustega, seetõttu on nad paigutatud üldiste oskuste alla.

VALIM

Uuringu läbiviimise tegi keerukaks see, et ülikoolid ei kogu infot tudengite emakeele kohta ning seetõttu puudub teave mitte-estli emakeelega tudengite ülikoolis jaotumisest ning õpitulemustest keele lõikes. Enamik vastuseid põhiküsimustikele tulid kolmest kõige suuremast ülikoolist: Tallinna Tehnikaülikoolist, Tartu Ülikoolist ja Tallinna Ülikoolist (vt Tabel 3).¹⁰

Tabel 3. Uuringus osalejate ülikool, %.

Ülikool	Tudengid	Õppejõud
Tallinna Tehnikaülikool	60	45
Tallinna Ülikool	9	30
Tartu Ülikool	17	12
Eesti Maaülikool	3	10
Eesti Kunstiakadeemia	2	3
Euroülikool	3	0
Tallinna Tehnikakõrgkool	2	0
Tallinna Majanduskool	1	0
Eesti Muusika- ja Teatriakadeemia	1	0
Estonian Business School	1	0
Muu	1	0
Kokku	887	191

Üliõpilaste küsimustikule vastajate seas on 36% mehed ja 64% naised. Rühma keskmine vanus on 24,3 aastat (vt Tabel 4).

Tabel 4. Tudengiküsimustikule vastajate vanus, %.

Vanus	Vastajaid
18-21	30
22-24	33
25-30	27
31-35	6
36-45	3
46-62	1
Kokku	887

¹⁰ Allikas: Haridus- ja teadusministeeriumi veebileht, www.hm.ee, 06.02.2012.

Enamik vastuseid tuli nelja valdkonnarühma tudengitelt ja õppejõududel: inseneriteadused ja ehitus, loodus- ja täppisteadused, sotsiaalteadused ja ärimus ning humanitaarteadused (vt Tabel 5).

Tabel 5. Uuringus osalenud tudengite ja õppejõudude jaotus erialati, %.

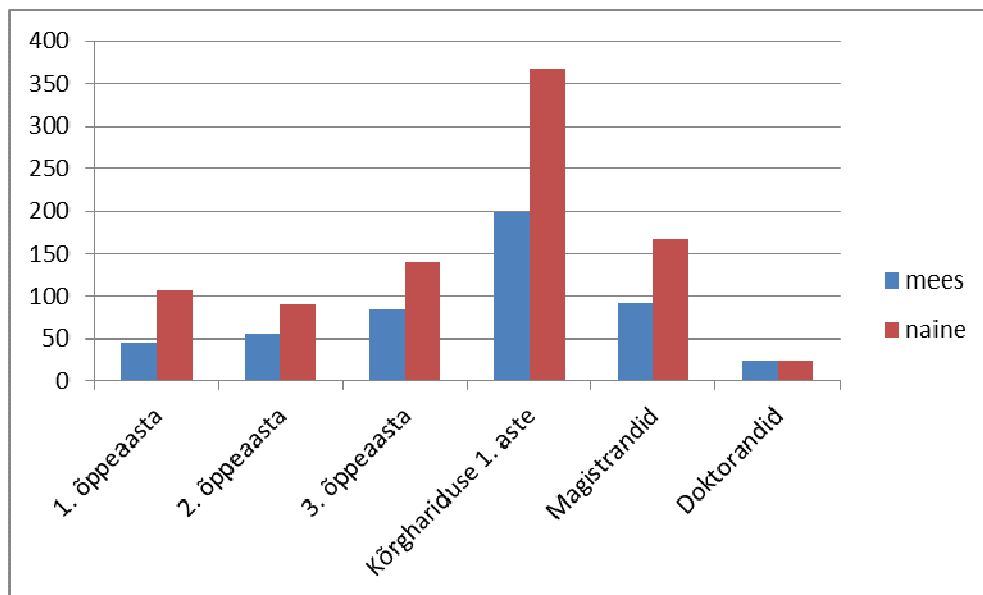
Valdkonnarühm	Tudengid	Õppejõud
Insenerierialad ja ehitus	16	29
Loodus- ja täppisteadused	30	26
Sotsiaalteadused ja ärimus	22	18
Humanitaarteadused	8	10
Haridus	5	7
Kunstid	5	4
Tervis	3	2
Õigus	2	2
Muu	5	2
Vastamata	4	0
Kokku	887	191

Enamik tudengitekusitlusele vastajaid õppis esimesel kolmel õppeaastal või magistrantuuris. Vastuseid doktorantidelt ning ebastandardsema kursustesüsteemiga erialadelt oli vähem (vt Tabel 6).

Tabel 6. Küsimustikule vastanud muukeelsete tudengite õppeaasta ja õppeaste, %.

Õpingute aasta/aste	Vastajaid
magistrantuur	29
3. õppeaasta	25
1. õppeaasta	17
2. õppeaasta	16
doktorantuur	6
4. õppeaasta või vanem (kõrghariduse 1. aste)	4
kõrghariduse 1. aste, õppeaasta täpsustamata	1
lõpetanud	1
vastamata	1
Kokku	887

Nii tudengitekusitlusele vastanud naiste kui meeste seas õppis enamik magistrantuuris või 3. õppeaastal. Meeste ja naiste jagunemine õppeaastati ja õppeastmeti on sarnane (vt Joonis 1).

Joonis 1. Tudengite küsitlusele vastanud soo ja õppeaasta/õppeastme lõikes, absoluutarvudes.

Osa tudengiküsitlusel osalenuist jättis mõnele küsimusele vastamata (näiteks kuna nad ei olnud ülikoolis eesti keele kui teise keele kursust läbinud). Seetõttu on järgnevatel peatükkides küsimuste juures näidatud sellele vastanute arv.

TULEMUSED

MUUKEELSETE TUDENGITE TOIMETULEK EESTIKEELSE ÕPPETÖÖGA

Käesolev peatükk vaatleb muukeelsete tudengite üldist toimetuleku määra, toimetulekut eri õppetöövormides (loeng, seminar jne), eri õppeaastate/õppeastmete tudengite seas ning täpsemate keelekasutustegevuste lõikes.

ÜLDINE TOIMETULEKU MÄÄR

Õppejõudude hinnangud tudengite toimetulekule eestikeelse õppega jagunevad kaheks. Peaaegu pooled õppejõududest leiavad, et kursuse läbimine põhjustab probleeme vaid üksikutele muukeelsetele tudengitele. Pooled vastajatest aga ütlevad, et olulisel osal tudengitest on raskusi (1/3 kuni peaaegu kõigil), vt Tabel 7.¹¹

Tabel 7. Muukeelsete üliõpilaste toimetulek õppetöoga. Õppejõudude vastused küsimusele *Kui suurel osal teie mitte-eesti emakeelega tudengitest tuleb ette probleeme ainesisust arusaamisega, nõuete täitmisega?*, % (n=191).

Vastused	%
vaid üksikutel eranditel	47
1/3	27
2/3	15
peaaegu kõigil	9
raske öelda	2

Ka õppejõudude fookusgruppides ja pilootküsimustikus osalejad pidasid muukeelsete üliõpilaste eesti keele oskust **heterogeenseks**. Õppejõud leiavad, et üliõpilaste keeleline toimetulek sõltub tudengist, erialast ja isegi aastast (*Mõnel aastal saan grupi väga tugeva keeleoskusega tudengitega, mõnel muul aastal on peaaegu kõigil muukeelsetel nõrk eesti keel; On üliõpilasi, kes ei saa üldse hakkama – ebapiisav eesti keele oskus ei võimalda neil ülesandeid täita. On ka neid, kes suhtlevad vabalt ja teevad vaid üksikuid vigu, mis ei vähenda teksti loetavust*). Mitmete valdkondade õppejõud leiavad ka, et muukeelsetel tudengitel nende erialal keeleprobleemi ei ole. See tuleneb õppejõudude sõnul kas tudengite keeleoskuse paranemisest, suurest konkursist erialale, mis võimaldab vaid hea keeleoskusega sisse astuda, või eriala lakoonilisemast väljendustavast (näiteks

¹¹ Kõigi vastustegruppide vahel oli võimalik tõestada statistiliselt olulist erinevust. Ainsa erandina ei olnud võimalik näidata, et on enam neid õppejõude, kes leiavad, et 2/3 muukeelsetel tudengitel on probleeme, kui neid, kes leiavad, et peaaegu kõigil neist tudengitest on raskusi.

matemaatikas). Üks pilootuuringus osaleja võttis aga oma kogemuse muukeelsete tudengite õpetamisel kokku, öeldes, et *varieeruvus tudengite keeleoskuses on väga suur, kuid nõrgimate hulgas on ebaproportsionaalselt palju mitte-eesti emakeelega üliõpilasi*. Ka läbinisti venekeelsete gruppide tudengite eesti keele oskust tajutakse sageli madalamana, seda kinnitavad ka näiteks Tallinna Ülikooli sisseastujatele läbiviidava eesti keele kui teise keele testi tulemused (vt ptk Taust). Õppejõuküsimustiku kommentaarides kordub seisukoht, et tudengite **eesti keele oskus on viimastel aastatel paranenud** (*Oleme vene tudengeid õpetanud juba 16 aastat (koos eesti tudengitega) - eesti keele oskus on kogu aeg paranenud, seda näitavad hästi ka vastuvõtukatsed, kus nad mh räägivad ka eesti keeles ja kinnitavad, et hakkamasaamine pole probleem, ja nende aktiivsus suhtlemisel eesti tudengitega samuti*). Vaid üks Ida-Virumaa õppejõud märkis, et viimase kahe aasta jooksul on muukeelsete sisseastujate keeleoskuses märgata langust.

Erialade lõikes (kolme õppejõudude ankeetides enamesindatud valdkonna) vahel ei olnud võimalik tõestada statistiliselt olulist erinevust õppejõudude hinnangute osas tudengite keeleraskuste määrale. Insenerierialade õppejõududest leidis 69% (vastajaid 55), et probleeme on pigem vähestel muukeelsetel tudengitel (üksikutel eranditel kui 1/3). Sama leidis loodus- ja täppisteaduste õppejõududest 80% (vastajaid 50) ning sotsiaalteaduste ja ärianduse õppejõududest 76% (vastajaid 34). Tudengite kommentaarid oma üldise keelelise toimetuleku kohta varieeruvad samuti, näiteks: *Oma kogemuse põhjal võin öelda, et kui üldiselt keelt valdad, siis õppimises raskusi ei teki* (positiivne kommentaar tudengiküsimustiku vastustest); *Tunnen tihti trotsi, et just puuduliku keele pärast ei saa ma eestikeelsetes ainetes toimuvate eksamite sooritamisel head hinnet – kui mul oleks võimalik oma sisulisi teadmisi vene keeles näidata, siis oleks hinne kõrgem* (negatiivne kommentaar fookusgrupiintervjuult).

TOIMETULEK ERI ÕPPETÖÖVORMIDES JA ÕPPEAASTATEL

Küsimuse *Kuidas hindad oma võimet tulla toime eesti keelega järgmist tüüpi kursustel?* puhul pidid tudengid hindama nelja õppetöö vormi, mis erinevad oma keelekasutussituatsioonide rõhuasetuselt:

- loeng (domineerib õpetamise eesmärgil peetav õppejõu ettekanne; keelekasutuse seisukohalt on tudengi jaoks tähtsal kohal kuulamine, slaidide vm toetava materjali lugemine, märkmete tegemine);
- seminar (õppejõud ja üliõpilased kohtuvad regulaarselt, et vahetada infot ja pidada diskussioone; tudengi jaoks on tähtsal kohal kuulamine ning diskussioonis osalemine, sõnavõtmine);
- praktikum (väikese rühma intensiivne juhendamine; tähtsal kohal on erinevad keelekasutustegevused, sh praktiliste ülesannete lahendamine, lugemine ja kuulamine):

- uurimistöö kirjutamine (seminari vm kursusetöö kirjutamine, bakalaureuse- või magistritöö kirjutamine; tähtsal kohal on lugemine ja kirjutamine).

Muukeelsed tudengid, kes väitsid, et on vastavat liiki õppetöövormides osalenud, tulevad enamasti nende kõigiga eesti keeles toime: nelja eri spetsiifikaga õppetöö vormiga tuleb rahuldavalt, hästi või väga hästi toime üle 80% vastajatest. Teistest õppetöövormidest enam raskusi põhjustab uurimistöö kirjutamine (oluline statistiline erinevus, vt Tabel 8). Lisaks on üliõpilaste hinnangutes statistiliselt madalam nende suutlikkus osaleda eestikeelsetel seminaridel.

Tabel 8. Muukeelsete tudengite hinnang oma toimetulekule erinevate eestikeelse õppetöö vormidega, kus nad on osalenud, %.

	Hea/väga hea	Rahuldav	Halb	Kokku (abs)
Loeng	69	23	8	874
Praktikum	66	26	8	844
Seminar	55	33	13	843
Uurimistöö kirjutamine	42	38	21	772

Õppejõud leiavad, et tudengitele valmistavad raskusi nii praktikumid, loengud kui seminarid (statistilist erinevust nende vahel ei olnud võimalik tõestada, vt Tabel 9).¹² On rohkem õppejõude kui tudengeid, kes leiavad, et tudengitel on praktikumides, loengutes ja seminarides probleeme (statistiliselt oluline erinevus; vastusevariandid: *esineb raskusi* õppejõudude puhul ning (tulene toime) *halvasti* või (kõigest) *rahuldavalt* tudengite puhul). Erinevus tudengite ja õppejõudude arvamustes võib tuleneda kõrgematest ootustest, mis õppejõududel tudengite õpiväljundile on.

Tabel 9. Õppetöövormid, grupid ja tudengid, kus või kellega esineb õppejõududel teises keeles õpetamisel rohkem raskusi, % (n=191).¹³

Kursuse iseloomustus	Vastuseid
praktikumid	44
loengud	40
1. õppeaasta tudengid	40
seminarid	36
toimetulek ei sõltu tudengi kursusest	23
üle 30 tudengiga kursused	22
2. õppeaasta tudengid	22

¹² Õppejõudude küsimustikus hõlmas seminaride õppetöö liik ka uurimistöö kirjutamist. Vt ka Tabel 12 allpool.

¹³ Kursuse suuruse valiku puhul on suurimaks tudengite arvaks pandud 30 inimest, sest enama puhul on õppejõul raskem õppijatele individuaalselt läheneda ja keeletuge pakkuda.

3. õppeaasta tudengid	19
magistrandid	17
16-30 tudengiga kursused	15
8-16 tudengiga kursused	11
alla 8 tudengiga kursused	4

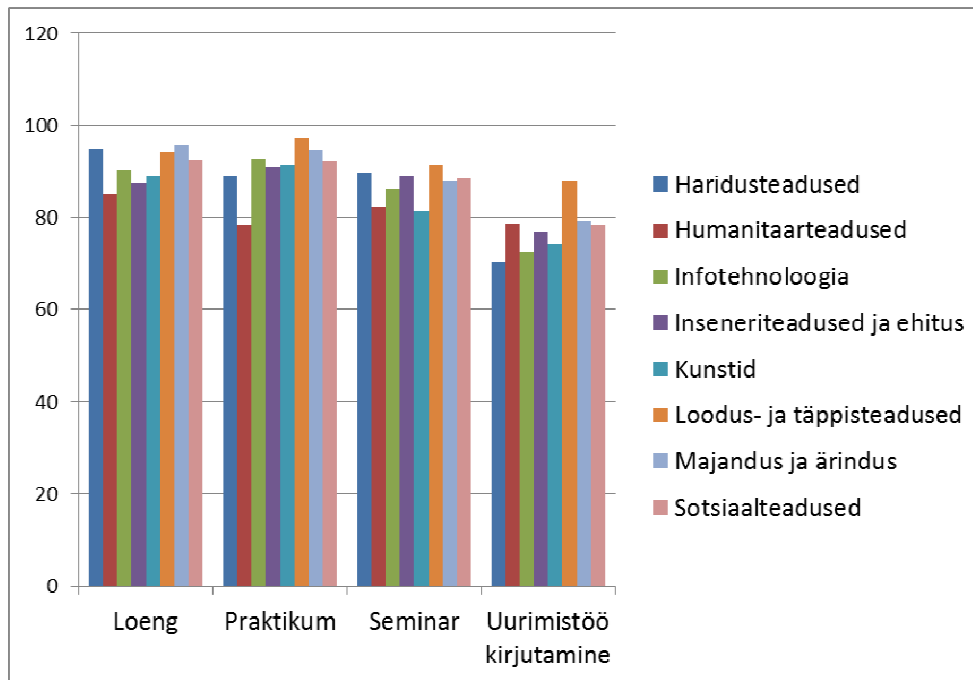
Muukeelsete tudengite vastustes ei ole erialati suuri erinevusi eri õppetöövormidega toimetulekul. Järgnev tabel annab ülevaate tudengiküsimustikus õppetöövormide küsimusele vastanute arvust enamesindatud erialadel. Tabelist on välja jäetud vastajad, kes ütlesid, et nad ei ole antud vormiga kokku puutunud.

Tabel 10. Tudengiküsitlusele vastajad, kes väitsid end olevat eri tüüpi kursustel osalenud (valdkondade lõikes), abs.

Valdkond	Loeng	Seminar	Praktikum	Uurimistöö kirjutamine
Haridusteadused	40	39	36	37
Humanitaarteadused	67	62	55	52
Infotehnoloogia	122	116	122	105
Inseneriteadused ja ehitus	142	135	142	121
Kunstimuud	36	32	35	31
Loodus- ja täppisteadused	141	139	141	124
Majandus ja ärimuud	117	116	113	111
Sotsiaalteadused	78	77	75	74
Kõik küsitlusele vastajad	872	841	842	770

Nagu kõigi erialade koonddulemuses (vt ülalpool), eristuvad ka erialade lõikes enamasti uurimistöö kirjutamine ja seminarides osalemine kui enam raskusi tekitavad õppetöö liigid (vt Joonis 2). Erialade vahel puuduvad peaaegu täielikult statistiliselt olulised erinevused toimetulekul erinevate õppetöövormidega.¹⁴

¹⁴ Teistest erialadest eristub pisut humanitaarvaldkond, kus õppetöö liikide vahel erinevused peaaegu puuduvad ja üliõpilased väidavad end ühtmoodi toime tulevat nii praktikumide, loengute, seminaride kui ka uurimistöö kirjutamisega.

Joonis 2. Üliõpilaste hinnang oma toimetulekule eri kursusetüüpidega, erialade lõikes (vastusevariandid *väga hea, hea, rahuldav*), %.

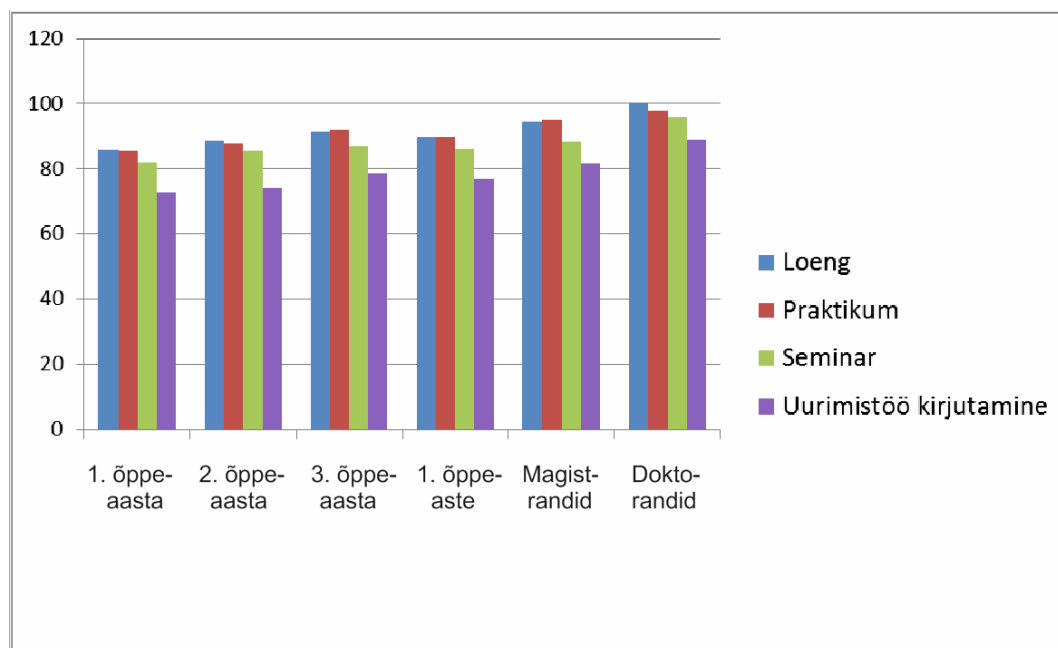
Õppejõudude hinnangus sellele, missuguses õppevormis muukeelsetel tudengitel enam probleeme esineb, tuli välja statistiliselt oluline valdkonnapõhine erinevus (vaadeldi kolme õppejõudude ankeedivastustes enamesindatud valdkonda). Loodus- ja täppisteaduste õppejõudude arvates on enim probleeme praktikumides (56% vastajatest), sotsiaalteaduste ja ärimatus õppejõudude arvates seminarides (56%) ning inseneriteaduste õppejõudude arvates loengutes (51%). Tuleks lähemalt uurida, kas erinevuste põhjuseks võivad olla erialati erinevad rõhuasetused õppetöövormide osas.

Eri õppeaastatel ja kõrghariduse astmetel õppivate muukeelsete tudengite seas puuduvad olulised vahed toimetulekul erinevate õppetöö vormidega. Esineb nõrk tendents: mida kauem on muukeelne tudeng ülikoolis õppinud, seda kõrgemalt ta hindab oma toimetulekut mitmete eestikeelse õppetööga. Tabel 11 annab õppeaastapõhise ülevaate, kui paljud 887 tudengiküsitlusele vastajast on eri kursusetüüpidel osalenud.

Tabel 11. Eri õppetöö vormidel osalenud üliõpilaste arv õppeaastati ja õppeastmeti, abs.¹⁵

Õppetöö vorm	1. õppeaasta	2. õppeaasta	3. õppeaasta	Kõrghariduse 1. aste kokku	Magistrandid	Doktorandid
Loeng	149	141	221	552	260	47
Praktikum	144	133	210	528	254	47
Seminar	138	136	211	526	256	47
Uurimistöö kirjutamine	110	119	200	467	249	45

Doktorandid hindavad oma toimetulekut eri õppevormidega kõrgemalt kui kõrghariduse esimese astme tudengid (statistiliselt oluline erinevus nii loengute, seminaride, praktikumide kui ka uurimistööde osas). Magistrandid hindavad oma toimetulekut kõrgemalt kui kõrghariduse 1. astme tudengid loengutes ja praktikumides, kuid vastuste väikse arvu tõttu ei ole võimalik seda kinnitada seminaride ega uurimistööde puhul. Doktorantide hinnang oma toimetulekule on kõrgem kui magistrantide oma loengutes ja seminarides (statistiliselt oluline erinevus), kuid erinevust ei olnud võimalik tõestada uurimistöö ja praktikumi puhul. Statistiliselt oluline erinevus tuli veel välja esimese õppeaasta tudengite ja magistrantide vahel kõigis õppetöö vormides, esimese ja kolmanda õppeaasta tudengite vahel praktikumides ja peaaegu ka loengutes; kolmanda õppeaasta tudengite ja magistrantide vahel loengutes.

Joonis 3. Üliõpilaste hinnang oma toimetulekule eri kursusetüüpidega. Vastused väga hea, hea, rahuldav (%).

¹⁵ Määratlus kõrghariduse 1. aste hõlmab vastajaid, kes märkisid enda õppeaastaks 1., 2. või 3. õppeaasta, bakalaureuse- või diplomioõppe või näiteks meditsiiniõpingute puhul 4., 5. vm õppeaasta.

Ka õppejõud leidsid, et esimese õppeaasta tudengitel on rohkem raskusi kui kauem ülikoolis õppinud muukeelsetel tudengitel (statistiliselt oluline erinevus). Ligi veerandi õppejõudude arvates aga ei mõjuta tudengi õppeaasta/õppeaste ta toimetulekut. Eri valdkondade õppejõudude hinnangutes on tudengite õppeaasta/õppeaste mõju keelelisele toimetulekule statistiliselt erinev: esimese õppeaasta tudengitel on enim probleeme loodusteaduste õppejõudude arvates (50% vastajatest) ja vähim insenerierialade õppejõudude arvates (33% vastajatest). Sotsiaalteaduste õppejõudude hinnang esimese õppeaasta tudengitele paikneb nende vahel (41% vastajatest).

Lisaks õppetöö vormile ja tudengi õpingute senisele kestusele uuriti õppejõudude arvamust grupi suuruse mõju kohta. Õppejõud leiavad, et grupi suurus mõjutab muukeelsete tudengite toimetulekut negatiivselt (statistiliselt oluline erinevus). Eri faktorite mõju kõrvutamisel selgub, et õppetöövormi peavad õppejõud suuremaks raskuste tekitajaks kui tudengi õpingute lühikest kestust. Õpingute senist kestust peavad õppejõud omakorda aga suuremaks raskuste näitajaks kui üliõpilaste arvu kursusel (vt Tabel 9).¹⁶

TUDENGITE TOIMETULEK ERINEVATE KEELEKASUTUSTEGEVUSTEGA

Õppejõudude ja tudengite arvamused täpsemates keelekasutussituatsioonides ettetulevatest raskustest kattuvad suures osas. Õppejõudude täpsemat kogemust muukeelsete tudengite keeleteovajaduse ja keeleprobleemidega uuris ankeediküsimus *Kas toetate kuidagi mitte-eesti emakeelega tudengite toimetulekut (materjalide kirjalikult etteandmine, öeldu üle kordamine, aruteluküsimuste seinale näitamine vm)? Kuidas?* Ka oluline osa õppejõuküsimustiku üldkommentaaridest ja fookusgrupivastustest andis infot muukeelsete tudengite keeleliste raskuste kohta.¹⁷ Veerand õppejõududest ütles, et neil on vaja muukeelseid tudengeid toetada loengust arusaamisel. Ligi kümnendik märkis, et probleeme on kirjalike tööde loomisega ning grammatika ja õigekeelsusega ning et õppejõu eritählepanu on vajalik ka lugemismaterjalide valikul või kohandamisel, vt Tabel 12.

Tabel 12. Analsüüs õppejõudude kommentaaridest oma pakutava keeleteo kohta (interpreteeritav muukeelsete üliõpilaste raskustena eesti keele kasutamisel erialakursustel), % (n=191).

Oskus	%
Loengu kuulamine	25
Kirjalikud tööd / Grammatika õppimine	12
Oskus erinevaid tekste efektiivselt lugeda ja kasutada	9
Terminoloogia / Erialane eesti keel	7
Suuline suhtlus, rääkimine	5

¹⁶ Usaldusvahemikus 95% on kolme faktoritüübi (õppetöö vorm, tudengite õppeaasta /õppeaste, tudengite arv kursusel) vastuste aritmeetiliste keskmiste vahel oluline erinevus.

¹⁷ Tegelikud keelised raskused ja asetleidvad toetustegevused võivad olla ulatuslikumad, sest vastajad ei pruukinud vastustest kõiki keelekasutusprobleeme nimetada.

Kirjalikele küsimustele vastamine (eksamil)	3
Ülesandeinstruktsioonide mõistmine	3
Grammatika õppimine, õigekeel	2
Kursustel küsimuste esitamine ja neile vastamine (suuliselt)	1
Kokku (abs):	127

Järgnevalt anname ülevaate õppejõudude ja muukeelsete tudengite fookusgruppides ning piloot- ja põhiküsimustiku avatud vastustes esile tulnud keeleraskustest. Õppejõudude fookusgruppides nimetati korduvalt nii tudengite ebapiisavat üldkeeleoskust kui raskusi erialakeele ja terminoloogiaga. Leiti, et gümnaasiumidest tulevad väga nõrga **üldkeele** oskusega tudengid, kellel on seetõttu raske eesti keeles erialateadmisi omandada. Mitmed õppejõud näevad vajadust pakkuda muukeelsetele tudengitele tuge **erialaterminoloogia** omandamisel (*Mitte-eesti emakeelega üliõpilased ei saa aru juriidilisest terminoloogiast, seega on neil raske aru saada küsimustest, mida loengutes ja seminarides esitatakse, samuti koduste tööde sisust jne*). Ka tudengite kommentaarides kordus seisukoht, et erialane keel ja terminoloogia põhjustavad neile eestikeelses õppetöös raskusi. Mõned erialaõppejõud ootavadki keelekursustelt eelkõige tuge muukeelsetele tudengitele erialasõnavara õpetamisel, teised aga leiavad, et nad saavad ise terminoloogia õpetamisega hakkama (*Erialaterminoloogia omandamisega ei ole probleemi, kui tudengitel on piisav üldkeele tase*). Õppejõud tõstsid korduvalt esile vajadust terminisõnastike või terminiloendite järele.

Kitsamad valdkonnad, kus fookusgruppides ja ankeetküsitlustes osalejad vajakajäämisi nägid, olid loengute kuulamine, kirjutamisoskus, suuline suhtlus, analüüsimise ja oma arvamuse avaldamise oskus ja eksamiküsimuste mõistmine.

Õppejõudude fookusgruppides märgiti korduvalt, et muukeelsed tudengid ei saa aru **loengutest** (*Vene emakeelega tudengid praktiliselt ei külasta loenguid, mis on ainult eesti keeles. Kui mõni motiveeritum ka külastab, siis kehakeelest on näha, et kohale suurt midagi ei jõua; Muukeelne tudeng ei olnud terve eelnenud loengukursuse jooksul millestki aru saanud. Sain sellest aru alles siis, kui algasid praktikumid*). Osa muukeelseid tudengeid leiab, et nad tulevad eestikeelsete loengute kuulamisega hästi toime. Samas kordub vastustes ka sageli, et õppejõu kuulamine loengus tekitab probleeme. Üliõpilaste sõnul mõjutavad eestikeelsete loengute mõistmist negatiivselt õppejõu ebaselge hääldus ja kõnedefekt, kiirustamine õpitava materjali läbimisel (peatumata vahetuskõneteks) ning see, kui õppejõud ilmestab loengut kujundlike väljendite, kõnekeelsuste ja naljadega.¹⁸

Õppejõudude ankeedivastustes ja fookusgruupiintervjuudes kordus sageli mure muukeelsete tudengite **kirjutamisoskuse** pärast (*Probleemid on suuremad kirjalike tööde (referaadid, uurimis- ja lõputööd) korral; Vene noorte oskused eesti keeles esseid kirjutada on mõnevõrra tagasihoidlikumad*).

¹⁸ Suur osa muukeelsetest tudengitest ei ole tõenäoliselt argikeelega harjunud, sest nende kokkupuude eesti keelega on piirdunud eelkõige eesti keele tundide või kursustega, kus nad on kuulnud pigem mugandatud keelt.

Nimelt on neil raske keerukamaid mõtteid kirjalikult esitada – suuline kõne on parem). Õppejõudude ootused muukeelsete tudengite kirjutamisoskusele on erinevad. Õpetajakoolituse õppejõud peavad tähtsaks väga kõrget eneseväljenduse ja tekstide loomise oskust ning näevad nõrka kirjutamisoskust muukeelsete tudengite ühe peamise probleemina. Vaid üks kolmest fookusgrupis osalenud humanitaarteaduste õppejõust rõhutas muret tudengite nõrga eesti keeles kirjutamise oskuse pärast (*Mitte-eesti emakeelega üliõpilased ei suuda end eesti keeles korrektselt väljendada ja siis on sageli ka nii, et vigase lause taga võib peituda vildakas arusaamine asjast*). Selle parandamiseks nõuab ta tudengeilt ulatuslikku eestikeelse kirjanduse lugemist. Kaks teist humanitaarvaldkonna õppejõudu muretsevad muukeelsete tudengite eneseväljendusoskuste arendamise pärast pisut vähem: nad lubavad lugeda kirjandust vene või inglise keeles ning üks neist annab vastavalt tellimusele kogu kursust vene keeles. Mõned õppejõud tunnistavad, et neil on muukeelsete tudengite kirjalikke töid suure vigade hulga tõttu raske hinnata. Tavapraktikas tuleb tihti paluda tudengitel oma tööd üle lugeda või keeleteoimetada lasta ning vahel küsivad tudengid seetõttu ajapikendust. Humanitaarteaduste õppejõud leidsid, et kehva eesti keele oskusega tudengitel on raskusi tekstiosade **refereerimise, ümbersõnastamise ja kokkuvõtmisega**. Need tegevused on kursuse- ja lõputööde kirjutamisel väga olulised, kuid sageli üsna keerukad ja võivad seetõttu tõenäoliselt ka tudengites segadust tekitada.

Ka muukeelsed tudengid ise näevad kirjalike tööde loomises väljakutset (*Palju aega kulub korraliku kirjaliku töö ettevalmistamiseks, sest õigekeelega on väga palju tööd; Mul on ettevalmistuseks kergem lugeda vene- kui eestikeelseid allikaid*. Refereerin siis venekeelset teksti läbi mõttelise tõlke. Seega on tekst sageli kohmakam kui eestikeelseid allikaid refereerides).

Kuigi paljud uuringus osalenud õppejõud leidsid, et (**spontaanne**) **kõnelemisoskus** on muukeelsetel tudengitel parem kui kirjalik (*Suhtlustasandil arusaamisega pole muukeelseil tudengeil olulisi probleeme*), toodi ka siin välja mitmeid probleeme. Fookusgrupis osalenud õppejõud pidasid aktiivse sõnavõtmise vältimise põhjuseks tudengite keelebariääri (liigset tagasihoidlikkust ja hirmu eesti keeles rääkimise ees) ning seda, et teises keeles ongi raskem keerukaid mõtteid ja oma arvamusi väljendada. Sageli soovivad tudengid võimalust oma sõnavõtte eelnevalt ette valmistada ning jäävad hätta oma keerukamate mõtete väljendamisel (*Mitte-eesti emakeelega tudengid valmistavad isegi kolmeminutilised ettekanded kirjalikult ette, et end kindlamini tunda; Humanitaaria valdkonnas on üldse eneseväljendus nii suuliselt kui kirjalikult väga oluline oskus ning vene või muu emakeelega üliõpilastel tekivad raskused just vanematel kursustel, kus ainete sisu muutub keerulisemaks*). Ka üliõpilased tõid ühe suurima raskuskohana välja suulise suhtluse. Tudengite nimetatud põhjused sarnanevad õppejõudude omadele:

- on keeruline oma mõtteid täpselt, oma teadmistele vastaval tasemel väljendada, sest puudu jääb sõnavarast või sujuvast väljendusoskusest;
- eneseväljendust takistab keelebarjäär, hirm oma õpingukaaslaste ja õppejõududega eesti keeles suhelda nii õppetöö situatsioonis kui väljaspool seda. Sageli tuleb see kartusest vigade

ees (*Minu eesti keele oskus on väga hea, valdan vabalt eesti keelt. Siiski vaikin praktikumides kogu aeg, sest ma olen ainuke venelanna auditooriumis ja ma pelgan oma aktsenti ja vigu*);

- sageli vaikivad muukeelsed tudengid arutelude ajal ka seetõttu, et nad ei ole küsimusest või eelnevatest selgitustest aru saanud;
- nad vajavad teises keeles vastamiseks ettevalmistusaega.

Teadmiste kontrolli juures kipub piiratud keeleoskusega tudengite puhul kaasnema materjali **päheõppimise** probleem, kus õppekeelest erineva emakeelega üliõpilased taasesitavad õpitud aineist ilma selle sisu mõistmata, ootustele vastavalt analüüsivõime või hindamata. Fookusgrupis osalejatest häiris see eriti humanitaar- ja sotsiaalvaldkondade õppejõude. Põhjus võib siin olla selles, et teises keeles õppides võtab uue materjali mõistmine nii palju energiat, et keeruka argumentatsiooni ettevalmistamiseks enam aega ei jätku. Kui õpitav on raske nii sisuliselt kui keeleliselt, võib tudeng valida lihtsama tee ja korrata seda, mida tal on võimalik slaididelt või mujalt valmiskujul pähe õppida. Et muukeelsed tudengid ise näevad ka selles probleemi, näitavad nende eelistused eesti keele kui teise keele kursuste sisule: enam kui midagi muud soovitakse arendada oma arvamuse avaldamise jm eneseväljendusoskusi.

Õppejõud tõid esile ka vajadusi möönudste järele **eksamisituatsioonis** (*Mitte-emakeelsete tudengite põhiline probleem on eksamil suuline vastamine; Võimaldan kirjutada eksamiesseed vene keeles; Kontrolltöodes ja eksamitel võivad kasutada emakeelseid või inglisekeelseid termineid*).

MUUKELSETE TUDENGITE EESTI KEELES ÕPPIMISE MOTIVATSIOONIST

Nii õppejõudude kui tudengite fookusrühmades ja küsimustikes arutati muukeelsete tudengite motivatsiooni üle õppida eesti keeles ning teises keeles õppimise emotsionaalse külje üle. Käsitleme käesolevas jaotises neid küsimusi kvalitatiivselt, püüdes kirjeldada võimalikult erinevaid vaatenurki.

Üks läbi uuringus enim kordunud õppejõudude seisukohti oli, et need tudengid, kellel eestikeelse õppega toimetulekuks motivatsioon on, on ka õpingute läbimisel edukad ning need, kellel motivatsioon puudub, ei saavuta häid tulemusi (*Toonitan - kahtlemata takistab ka halb keel, aga suhtumine on samuti probleem; Ka puuduliku keeleoskuse puhul on võimalik erialaaineid heal tasemel omandada, kui üliõpilane on töökas ja kohusetundlik ning on omandanud piisavalt algteadmisi gümnaasiumis; Tean tudengit, kes bakalaureuseõppe esimesel õppeaastal tõlkis oma õppematerjalid emakeelde, tänaseks on ta edukalt kaitsnud oma doktoritöö*). Ka tudengite kommentaarides nimetatakse töö ja järjepidevuse olulisust eestikeelse õppega toimetulekul (*Eesti keeles oli raske õppida 1. bakalaureuseõppe kursusel. Raske oli absoluutselt kõik, kuid järjepidev eesti keele õppimine, suhtlemine, erinevate uurimistööde kirjutamine eesti keeles aitas keeleõppele kaasa. Magistrantuuris ei ole praegu üldse keeleprobleeme*).

Õppejõud tajuvad, et motivatsioon on üliõpilastel äärmiselt erinev. Korduvalt toodi välja positiivseid näiteid (*Minu kogemuse järgi on mitte-emakeelega tudengid töökad ja püüdlikud; Vene emakeelega tudengid on usinamad (kui eestikeelsed üliõpilased)*). Mitu üliõpilaste fookusgrupis osalejat leidis, et teises keeles õppimise väljaktuse paneb neid rohkem pingutama ja leidma võimalusi, kuidas hoolimata raskustest hakkama saada. Nad ei soovi nõrgema keeleoskuse tõttu paista rumalamana. Kaks fookusgrupis osalenud õppejõudu tõid aga näiteid, kuidas muukeelsed tudengid ei ole sageli piisavalt motiveeritud, et neile pakutavaid võimalusi kasutada (*Nad ei loe neid lisamaterjale, mis ma neile spetsiaalselt vene keeles leidsin, et eestikeelest õpet neile lihtsamaks teha; Muukeelsed tudengid ei kasutanud neid võimalusi, mille ma spetsiaalselt nende jaoks lõin*).

Õppejõud seostasid madalat õpimotivatsiooni järgmiste asjaoludega.

- Õpimotivatsioon sõltub inimese **karjääriplaanidest** (*Näiteks need, kes soovivad saada õpetajaks, vajavad väga kõrget eesti keele oskust, samas kui need, kes valmistuvad akadeemiliseks karjääriks, vajavad eesti keelt vähem*).
- Üheks negatiivseks mõjuriks on **inglise keele tähtsuse kasv kõrghariduses** (*Eestikeelset õpet mõjutab see, et infotehnoloogia raames on taustsüsteem ingliskeelne*).
- Passiivsust õppetöös põhjustab tudengite **enesekindluse puudumine** eesti keele kasutamisel ja hirm vigade ees. (Varasemad uuringud on ka näidanud, et teises keeles õppimine tõstab oluliselt üliõpilaste stressitaset; Burdakova jt 2011.)

- Ka eestikeelsest aimest **mittearusaamine** põhjustab julguse ja motivatsiooni kadu (*Ebapiisava keeleoskusega üliõpilastel võib toimuda isegi taandareng, sest kui nad tunnis toimuvast aru ei saa ja see neid masendab, võib neil kaduda huvi selles aines või valdkonnas edasi töötamiseks. Keelt ebapiisavalt valdavad noored ei osale enamasti tundides ja esitavad oma tööd esimest korda hindamisel, mistõttu õppejõud ei saa neid ka piisavalt juhendada. Kui see vajalik on, siis ma konsulteerin nende töid ikkagi hindamistel ja hindan neid hiljem*).
- (Osaliselt) **venekeelsel õppekaval õppimine**, kus grupid on mitte-eestikeelsed võib toetada pigem vene keele kasutust toetavate hoiakute levikut.

Teises keeles õppimisega seotud emotsionaalse külje ja hoiakutega seostuvad muukeelsete tudengite valitavad toimimisviisid. Õppejõudude ja tudengite vastustes nimetati **vähemabistavatest toimimisviisidest** nõudlikkust ja õigustavat suhtumist, mittearusaamise varjamist, eesti keele kasutamise üldist vältimist, keeleaspektist lähtuvat oma kursusevalikute kitsnedamist, tähtaegade ületamist, passiivsust kursusel osalemisel, õppetöölt puudumist (mõnest tunnist või kogu kursusel) ning tööde esitamist vene- või inglise keeles. Alljärgnevalt kirjeldame mõnda neist lähemalt. Mõningaid õppejõude häiris, et mitte-emakeeles õppimine võib olla vähemmotiveeritud tudengitele ka vabanduseks kehvade õpitulemuste pärast ning õigustuseks, et nõuda erikohtlemist:

Vene emakeelega üliõpilased on omaks võtnud kaitsestrateegia, mille järgi nende mittehakkamasaamine tuleneb sellest, et õppekeel pole nende emakeel. Oleme oma kolleegidega seda teemat kordi arutanud ja muuhulgas jõudnud ka sellele tulemusele, et peale puuduliku keeleoskuse on tegemist ka õpitud abitusega ja erikohtlemise eeldamisega. Kui on vaja tööd teha, siis korraga on osadel raske. Kahtlemata me toetame neid ja pakume nt olulisi ained esimesel kursusel ka vene keeles jmt, aga osad tudengid leiavad ikka, et neile peaks erikohtlemine osaks saama.

Õppejõud näevad probleemide allikana ka seda, et tudeng ei näita välja, et tal on keelelisi raskusi (*Paljud venekeelsed tudengid ei tunnista ega näita välja, kui nad ei mõista või mõistavad aeglaselt materjale; Hästi oluline on ka see, et tudeng annaks ise märku, kui on raskusi*). Kordus ka tähelepanek, et paljud muukeelsed tudengid isoleerivad ennast ülikoolis eestikeelsest keskkonnast ning see mõjub nende õpiedukusele halvasti (*Väga oluline on seejuures, et nad suhtleksid palju eesti emakeelega tudengitega – siis omandavad nad vajaliku keeleoskuse kiirelt ja probleeme pole. Kui mitte-eesti emakeelega üliõpilased aga isoleerivad end ülejäänutest, siis kipub keeleoskuse areng pidurduma ja ...*). Mitmete tudengite pilootuuringus osalejate sõnul valivad tudengid aineid selle põhjal, kuidas nad arvavad end nendega keeleliselt toime tulevat.

Õppejõududel on raske hinnata teises keeles õppimisest põhjustatud **tähtaegadest üleminekut**, sest hilinemisel võib sageli olla ka muid põhjuseid (*Tähtaegadest üleminekut esineb ju kõigil tudengitel, siin on raske öelda, kas põhjuseks võib olla ebapiisav keeleoskus*). Õppejõudude põhiankeedi küsimusele *Kui suurel osal teie mitte-eesti emakeelega tudengitest põhjustab ebapiisav*

keeleoskus tähtaegadest üleminekut? anti sageli vastuseks vaid üksikutel eranditel (55%) või raske öelda (17%). 28% õppejõududest märkis vastuseks, et teises keeles õppimine põhjustab hilinemisi olulisel osal tudengitest (1/3, 2/3 või peaaegu kõigil tudengitel). Tähtaegadest mittekinnipidamist seostasid õppejõud aeglasema arusaamisega, keeleraskustega kirjalike tööde koostamisel ning õpimotivatsiooni puudumisega.

Eesti keeles õppimise motivatsioon on seotud ka tudengite suhtumisega teiste keelte kasutamisse kõrghariduses. Tudengiküsitluse üldistes kommentaarides osas tuli välja lahknevaid hoiakuid **eesti, vene ja inglise keele kasutamise osas** ülikoolis: esitati kõrgkoolis osalist või täielikku eesti keele kasutust toetavaid, osalist või täielikku vene keele kasutust toetavaid ning inglise keele kasutust toetavaid seisukohti. Näiteid:

- *Eesti keelt on kõige tõhusam õppida lasteaias. Siis tuleb kindlasti minna vene kooli, et vältida assimileerumist. Siis tuleks õppida eestikeelses kõrgkoolis eesti keeles.* (muukeelsete tudengite ülikooliõpingutes eesti keele kasutust toetav arvamus)
- *Õppematerjali on parem omandada, kui loeng on emakeeles, aga eesti keele oskuse arendamiseks võiks tudeng küsida ja oma mõtteid väljendada eesti keeles.* (muukeelsete tudengite ülikooliõpingutes osalist eesti keele kasutust toetav arvamus)
- *Palun taastage võimalus saada kõrgharidus vene keeles!* (muukeelsete tudengite ülikooliõpingutes vene keele kasutust toetav arvamus)
- *Ma ei saa öelda, et ma ei saaks eesti keeles hakkama, aga parem oleks, kui loengud toimuksid emakeeles, siis saaks rohkem aru. See soodustaks ainesse süvenemist.* (muukeelsete tudengite ülikooliõpingutes vene keele kasutust toetav arvamus)
- *Väga raske on kuulata eestikeelset tehnilist keelt, saan paremini aru inglise keelest; Väga suur osa küsimustiku küsimustest eeldab seda, et ma tahan (eesti) keelt paremini õppida. Samas tegelikult väga paljud akadeemilist keelt arendavad kursused on inglise keeles ja ka kodutööd on inglise keeles. Seega mul väga suurt tungi eesti keelt ära õppida pole.* (muukeelsete tudengite ülikooliõpingutes inglise keele kasutust toetavad arvamus)

Kuigi keeleveliku teemal kirjutati kommentaare enam siis, kui vastajal olid pigem negatiivne arvamus avalik-õiguslikes ülikoolides läbivalt toimuva eestikeelsest õppes, moodustasid muude keelte kasutamist eelistavad kommentaarid kõigist kommentaaridest vaid väikse osa.

Õppejõud näevad **võimaluses, et venekeelsed tudengid saavad sooritada olulise osa õppetööst vene keeles**, mitmeid probleeme. Näiteks leitakse, et muukeelsed tudengid kipuvad ulatusliku vene keele kasutamisega ülikooliõppes ära harjuma ning ei õpi iseseisvalt eestikeelse õppega toime tulema:

Tuleks ära lõpetada venekeelne õpe 1. ja 2.kursusel. Viimasel ajal on keeleprobleem eriti teravalt esile tõusnud. Kui vanemad (eesti keeles loenguid pidavad) kolleegid valdavad vabalt

vene keelt ja saavad selgitada vajadusel vene keeles, siis minu vene keele tase jääb nigelaks ning selles osas aidata ei saa.

Hetkel on võimalus, et vene gruppidele annavad harjutustunde ja praktikume vene emakeelega õppejõud ja vene keeles (kuigi õpe on ametlikult eestikeelne). Kui selline võimalus kaob (õppejõu siirdumine pensionile vms), alles siis saame näha tegelikku olukorda.

Piisavat eesti keele oskust ei pruugita nii saavutada ka magistriõpingute ajaks.

Õppetöö peab olema eesti keeles alates esimesest kursusest, sest muidu ei tule nad toime kursusetööde, referaatide, esseede kirjutamisega, rääkimata bakalaureuse lõputöö kirjutamisest. Praegu on ligi kolmandikul magistriõppe tudengitest suuri raskusi ka magistritöö kirjutamisega. Selliselt jätkates on meil varsti poolkeelsed ametnikud, kes ei valda riigikeelt kõnes ega kirjas.

Enda isoleerimine eestikeelsest õpest ja ülikoolikeskkonnast põhjustab väljalangemist.

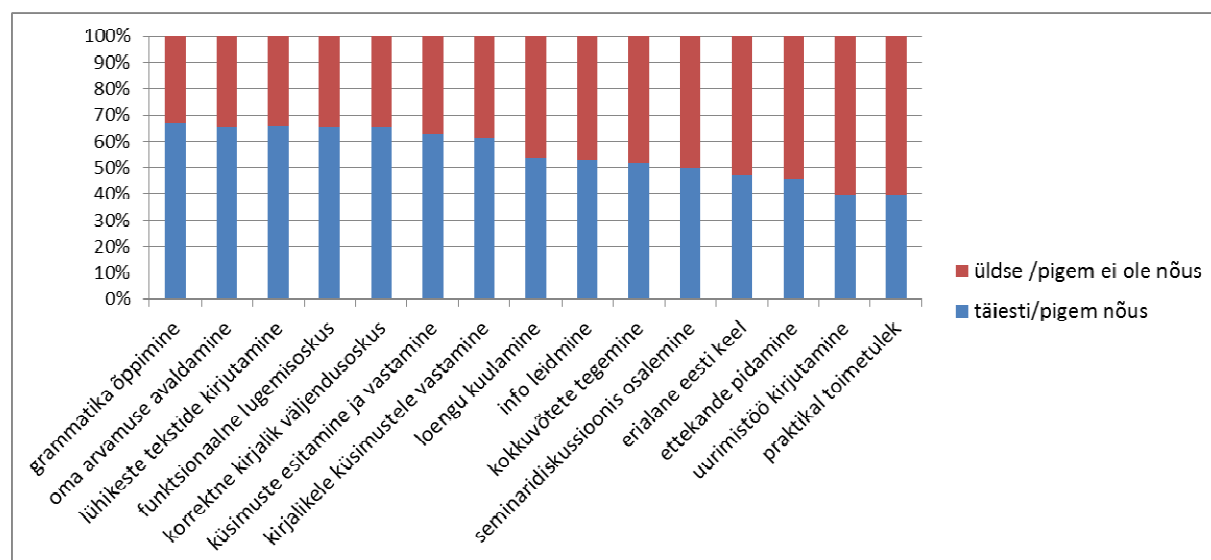
Paljud venekeelsed tudengid ei soovigi eesti keeles õppida ja kirjutavad töid vene keeles ning eelistavad üldiselt venekeelset keelekeskkonda (lävivad ainult omavahel). Nad ei käi ka eriala eesti keele loengus. Paraku sellised tudengid kaovad lõpuks ülikoolist.

Venekeelseid gruppe õpetavad õppejõud leiavad ka, et tudengite madala eesti keele oskuse tõttu on iseseisvalt sobiva õpetamisemethodika väljatöötamine keeruline.¹⁹

¹⁹ Õppejõudude vastused näitavad, et sageli nad ei kasuta spetsiaalselt väljatöötatud lõimitud aine- ja keeleõppe võtteid, mis võib tuleneda sellest, et nad ei ole vastavat koolitust saanud.

ÜLIKOOLIDE PAKUTAVAD EESTI KEELE KUI TEISE KEELE KURSUSED

Käesolev keelekursuste mõju analüüs põhineb 320 tudengiküsimustikule vastaja hinnangul, kes ütlesid, et on ülikoolis osalenud eesti keele kui teise keele kursustel.²⁰ Üliõpilased leidsid, et kõige enam on kursused aidanud arendada grammatikatundmist, kolme kirjalikku suhtlust puudutavat oskust (*hea kirjalik väljendusoskus, lühikeste tekstide kirjutamine ning efektiivne lugemise ja tekstide kasutamise oskus*) ning üht oskust, mis kuulub nii kirjaliku kui suulise keelekasutuse alla (*oma arvamuse avaldamine*). Viis oskust, mis arenesid keelekursustel kõige vähem, on erialase eesti keele tundmine, kaks suulise suhtluse oskust (*diskussioonides osalemise oskus, ettekannete tegemine*), üks kirjaliku suhtluse oskus (*uurimistöö kirjutamine*) ning üks nii suulise kui kirjaliku keelekasutuse alla kuuluv oskus (*toimetulek praktilal*). See osutab, et ülikoolide eesti keele kui teise keele kursused on tegelenud enam kirjalike kui suuliste oskustega (Joonis 4).

Joonis 4. Kas teil on tänu eesti keele kursustele võimalik märgata oma arengut nendes valdkondades? (n=320).²¹

Ei olnud võimalik tõestada, et hinnangud keelekursustelt saadud kasule eristuksid soopõhiselt.

Kommentaare lisasid tudengid vastustele põhiliselt siis, kui sooviti väljendada oma rahulolematust keelekursustega (*Eesti keele kursustest polnud mingit abi; keelt õppisin kõige paremini (erialaainete) õppimise käigus; Kursused olid pealesunnitud, sest astusin sisse venekeelsesse rühma*). Täpsemalt kritiseeriti mitmel korral just metoodiliselt ebaefektiivset lugemisoskuse arendamist (tekstide lugemine ja tõlkimine). Siin võivad tõenäoliselt probleemiks olla kas lugemistekstide juurde

²⁰ Küsimusele vastamine oli vabatahtlik, tegelikkuses on keelekursusi läbinud tõenäoliselt suurem proportsioon tudengeid.

²¹ Statistiliselt oli võimalik tõestada, et hinnangutes eri oskuste arengule on olulised erinevused (näiteks erinevad hinnangud grammatika ning praktilal toimetuleku arengule enamikust teistest hinnatud oskustest).

antavate ülesannete vähesus või nende sisu, tekstide valik või ka vastajate erinev keeleõppe motivatsioon. Muud etteheited keelekursustele tõid esile järgmised probleemid: ülejäänud keelekursusel osalejate nõrgem tase ja passiivsus; keelekursuse erinev fookus soovitud (nt soovitud grammatika ja kõnelemisoskuse asemel tegeldi tekstidega); äärmine ebaefektiivsus; kindla struktuuri ja metoodika puudumine kursusel. Leidus ka kiitvaid kommentaare: *Eesti keele kursused aitavad oluliselt riigikeele taset tõsta ja andsid võimaluse omandada mõningaid tähtsaid keele iseärasusi, millele muidu erialaloengutes poleks aega.*

Kommentaaries toovad üliõpilased sageli esile ka väljaspool keelekursusi toimunud keeleõpet: *Ma ei ole kursustel käinud, õppisin iseseisvalt; Mitte ükski programm ei ole mind aidanud, saavutasin kõik ise; Teenisin kaitseväes, see aitas; Mis mind eesti keele õppimisel aitas, oli suhtlemine keelekeskkonnas inimestega kes ei räägi vene keeles.*

OOTUSED EESTI KEELE KUI TEISE KEELE KURSUSTELE

Tudengiküsitluse tulemused näitavad, et muukeelsed üliõpilased eelistavad eesti keele kui teise keele kursustel eneseväljendusoskuste arendamist. Muukeelsed tudengid on huvitatud nii suuliste kui kirjalike oskuste arendamisest, mis aitaks neil end rikkalikumalt väljendada ja oma mõtteid täpsemalt edastada. Kõige sagedasemad eelistused on *oma arvamuse avaldamine, seminaridiskussioonides sõnavõtmise vilumus ja korrektne kirjalik väljendusoskus* (vt Tabel 13). Sama rõhutasid ka vastustele lisatud kommentaarid (*Arusaamisega pole paljudel inimestel üldse probleemi, probleem on enese väljendamisega; Tahaksin rohkem suhelda kaastudengitega, osaleda diskussioonides ja loengutes, aga kõike seda segab keelebarjäär*). Leidub ka kommentaare, mis tõstavad esile kirjutamise harjutamise tähtsust (*Suuremas osas väljendavad üliõpilased ennast suuliselt palju paremini. Sellepärast tuleks koondada tähelepanu nende kirjalikule väljendusoskusele, sest põhiosa akadeemilistest töödest toimub kirjalikult, kus kasutatakse akadeemilist keelt*). Lisaks soovivad üliõpilased täiendada oma grammatika ja erialakeele teadmisi. Kui nimekirja eesotsas domineerivad väga üldised, universaalselt kasutatavad oskused, siis spetsiifilisematest eelistati *uurimistöö kirjutamise* õppimist.

Tabel 13. Muukeelsete tudengite sagedasimad vastused küsimusele *Palun valige kolm tähtsaimat oskust, millele eesti keele kursused peaksid keskenduma*, % (n=887).²²

Nr	Keelekasutusoskus	Oskuse eelistajate osakaal küsimusele vastanutest
1.	Eesti keeles oma arvamuse avaldamine	60
2.	Seminaridiskussioonis sõnavõtmise vilumus	39
3.	Korrektne kirjalik väljendusoskus	37
4.	Grammatika õppimine	26
5.	Erialane eesti keel	26
6.	Oskus erinevaid tekste efektiivselt lugeda ja kasutada	16
7.	Uurimistöö kirjutamine	14
8.	Kursustel küsimuste esitamine ja neile vastamine (suuliselt)	11
9.	Ettekande pidamine	10
10.	Loengu kuulamine	8
11.	Info leidmise oskus erinevatest allikatest	7

²² Statistiliselt on pingereas oskuse nr 1 eelistamine erinev (kõrgem) oskuse nr 2 eelistamisest. Oskuste nr 2 ja 3 eelistamine on statistiliselt erinev (kõrgem) oskuste 4 ja 5 eelistamisest, mis on omakorda kõrgemad oskuste nr 6 ja 7 eelistamisest. Oskuse nr 7 eelistamine on statistiliselt erinev (kõrgem) oskuste nr 8–13 eelistamisest, mis on omakorda kõrgemad oskuste nr 14 ja 15 eelistamisest. Pingereas 8–13 kohal olevate eelistuste puhul on statistiliselt võimalik tõestada nende erinevust pingerea esimese poole ning lõpuosa oskustest, kuid nende eristumist üksteisest mitte.

12.	Lühikeste tekstide kirjutamine (0,5-2 A4)	6
13.	Praktikal toimetulek	6
14.	Kirjalikele küsimustele vastamine (eksamil)	3
15.	Kokkuvõtete tegemine	3

Vastajatel paluti ka iga oskuse arendamise vajalikkust eraldi hinnata skaalal *kindlasti nõus* (et selle oskuse arendamine on vajalik), *pigem nõus*, *pigem ei ole nõus*, *üldse ei ole nõus*. Tulemused jagunesid oskuste vahel üsna ühtlaselt: kõige sagedasem vastus oli *kindlasti nõus*. Iga oskuse arendamist pidas kindlasti või pigem vajalikuks vähemalt 70% vastajatest. See näitab, et muukeelsetel tudengitel ei ole tugevaid eelistusi ning et neil on ülikoolis õppides vaja tulla toime laia spektri erinevate keelekasutusolukordidega. Seda kinnitab järgmine kommentaar: *Kõik ülalmainitu (st pakutud keelekasutusoskused) on tähtis, aga selle omandamiseks pole lihtsalt aega*. Samas oli lisatud kommentaare, mis pidasid osa või kõiki pakutud keelekasutusoskusi täiesti mittevajalikuks (*Näiteks info otsimine, kokkuvõtete tegemine ja praktika ei ole keele õppimisega seotud!; On raske hinnata, mul pole selliseid keelekursusi vaja*).

Ootuste skaala keelekursustele on lai ning seejuures ollakse eelkõige huvitatud kursustel õpitava praktilisest rakendatavusest eestlastega suhtlemisel ja erialakursuste läbimisel. Üliõpilaste kommentaaride seas esiletõusnud täpsemad ootused hõlmasid suulist suhtlust, erialakeelt, grammatikat, kirjutamist ja kuulamist.

Kõige enam tähtsustatakse kommentaarides **kõnelemise ja diskussioonidega** tegelemist: keelekursustel soovitakse harjutada suhtluskeelt, vaba vestluse pidamist, kiiret küsimuste reageerimist, esinemist, kommenteerimist ja selgituste küsimist ning kirjalike tööde kaitsmist. Soovitakse ka näiteks eesti emakeelega üliõpilaste kaasamist keeletundidesse, tunniväliseid tegevusi (praktika eestikeelses töökeskkonnas, keelelaagrid) ning näpunäited, kuidas edukamalt eestikeelsete kaastudengitega suhelda.

Üliõpilased ootavad keelekursustelt ka **erialase eesti keele**, sealhulgas **erialasõnavara** õpet ja spetsiaalset eelnevat valmistumist eestikeelseteks erialakursusteks, aga ka üldisemate eestipäraste väljendite õpetamist (*Käisin eesti keele kursustel, aga seal ei õpetatud tehnilist keelt. Sellepärast läksin ma kahe nädala pärast sealt ära, sest pole mõtet kooli materjali korrata; Kõige tähtsam on minu arvates suuline väljendusoskus ja erinevad väljendid*).

Grammatika õpetamise suhtes vastajate kommentaarid lahknevad, esitatakse mitmeid poolt- ja vastuargumente. Kursustelt oodatakse ka keelevigade korrigeerimist. Korduvalt mainitakse ka järgmisi oskusi: soovitakse arendada oskusi **kirjutada** ja vormistada heal tasemel tekste ning keelekandjatega kirjalikult suhelda ning suutlikkust eestikeelseid suulisi tekste **kuulata**.

Kui analüüsida ankeedi valikvastuste osas tudengite eelistusi kolme tähtsaima keelekasutusoskuse osas koos, selgub, et **eelistusterühmad**, mille arendamist keelekursustelt oodatakse, jagunevad kaheks. Üks osa tudengeid eelistab suuliste ning teine kirjalike oskuste

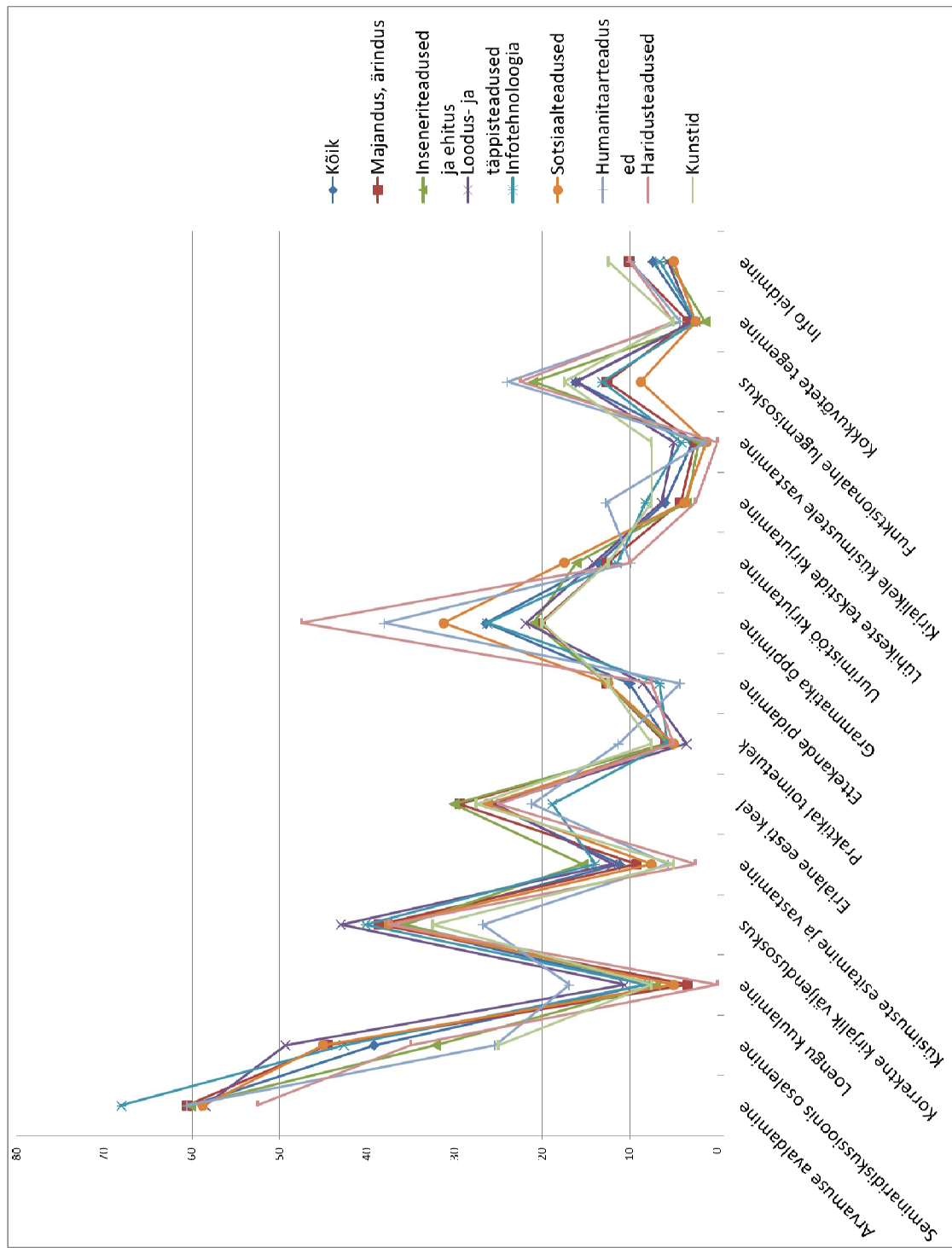
arendamist (vt Tabel 14). Kõik sagedasemad kolmikud hõlmavad lisaks eesti keeles oma arvamuse avaldamise oskust.

Tabel 14. Tudengite eelistusterühmade sagedusjärjestus vastustes küsimusele *Palun valige kolm tähtsaimat oskust, millele eesti keele kursused peaksid keskenduma*, % (n=687).

Kolmik nr	Keelekasutusoskused		
1	oma arvamuse avaldamine	diskussioonides osalemine	hea kirjalik väljendusoskus
2	oma arvamuse avaldamine	diskussioonides osalemine	erialane eesti keel
3	oma arvamuse avaldamine	diskussioonides osalemine	küsimuste esitamine ja neile vastamine (suuliselt)
4	oma arvamuse avaldamine	hea kirjalik väljendusoskus	grammatika õppimine
5	oma arvamuse avaldamine	hea kirjalik väljendusoskus	erialane eesti keel
6	oma arvamuse avaldamine	hea kirjalik väljendusoskus	funktsionaalne lugemisoskus

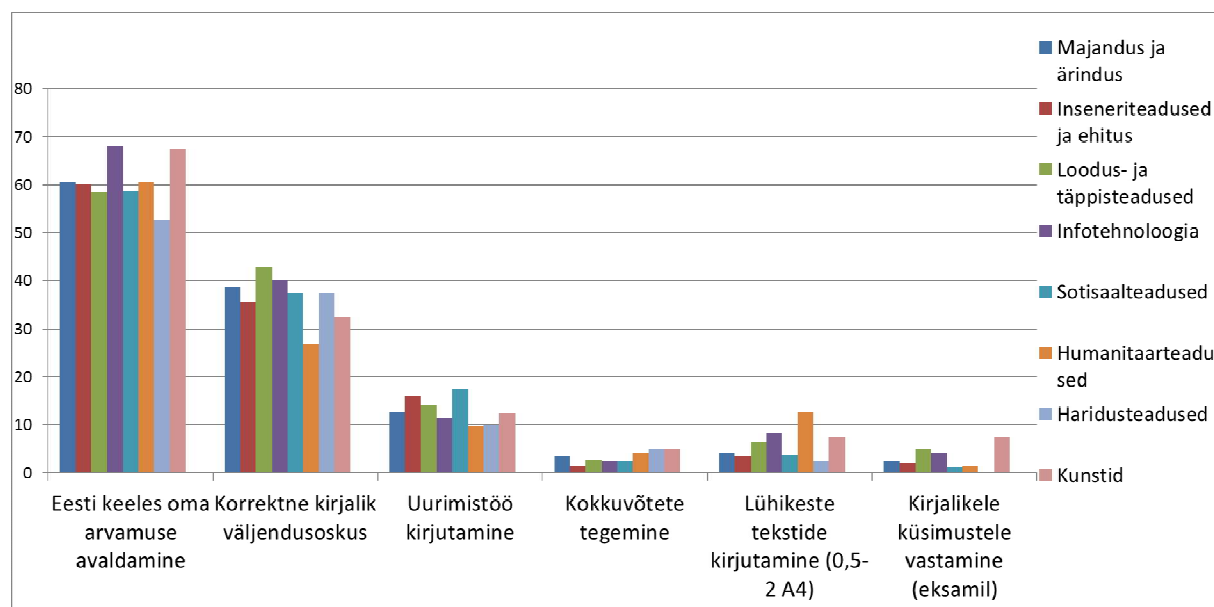
Vaadeldes tudengite eelistusi keelekursustel käsitletavatele teemadele **erialade lõikes**, tuleb välja vähe statistiliselt olulisi erinevusi, kus mõnede erialade tudengid mingi oskuse õpetamist soovivad ning teiste erialade tudengid ei soovi.²³ Kõige suuremad on lahknevused on seminaridiskussioonide ja grammatika harjutamise vajalikkuse osas, kus mõnede erialade tudengid soovivad ning teised ei soovi nende valdkondadega keelekursustel tegeleda (vt Joonis 5 ning allpool).

²³ Statistilised erinevused ilmnevad pigem selles, et mõnede erialade tudengid tõstavad mõne oskuse arendamist vähe esile ja teiste erialade tudengid tõstavad neid veelgi vähem esile.

Joonis 5. Üliõpilaste eelistused valkondade lõikes: Millised on kolm kõige tähtsamat oskust, millele eesti keele kursused peaksid keskenduma?, % (n=740)

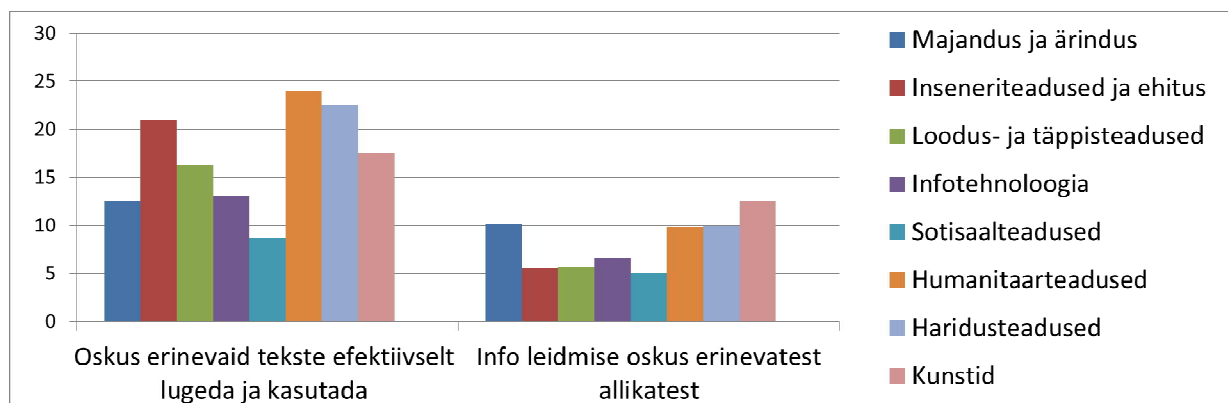
Eelistused **kirjutamisoskuste** õpetamise suhtes ühtivad põhiosas kõigi vaadeldavate valdkondade vastajate seas (Joonis 6). Eri erialade tudengid leiavad enam-vähem ühtlaselt, et eelkõige on vaja õpetada eesti keeles oma arvamuse avaldamist ja korrektset kirjalikku väljendusoskust. Ühegi erialarühma vastajate seas ei tõuse esile selget arvamust, et keelekursustel tuleks õpetada uurimistöö kirjutamist. Viimane võib tuleneda sellest, et uurimistöö kirjutamise õpetamist nähakse erialaõppejõudude kompetentsina, tajumata seda, et lisaks erialateadmistele on vajalik ka üldisem žanri ning selle väljendusmallide jm keelevahendite tundmine.

Joonis 6. Muukeelsete tudengite sagedasimad vastused küsimusele *Palun valige kolm tähtsaimat oskust, millele eesti keele kursused peaksid keskenduma erialade lõikes*. Hinnangud kirjutamisoskustele, % (n=740).

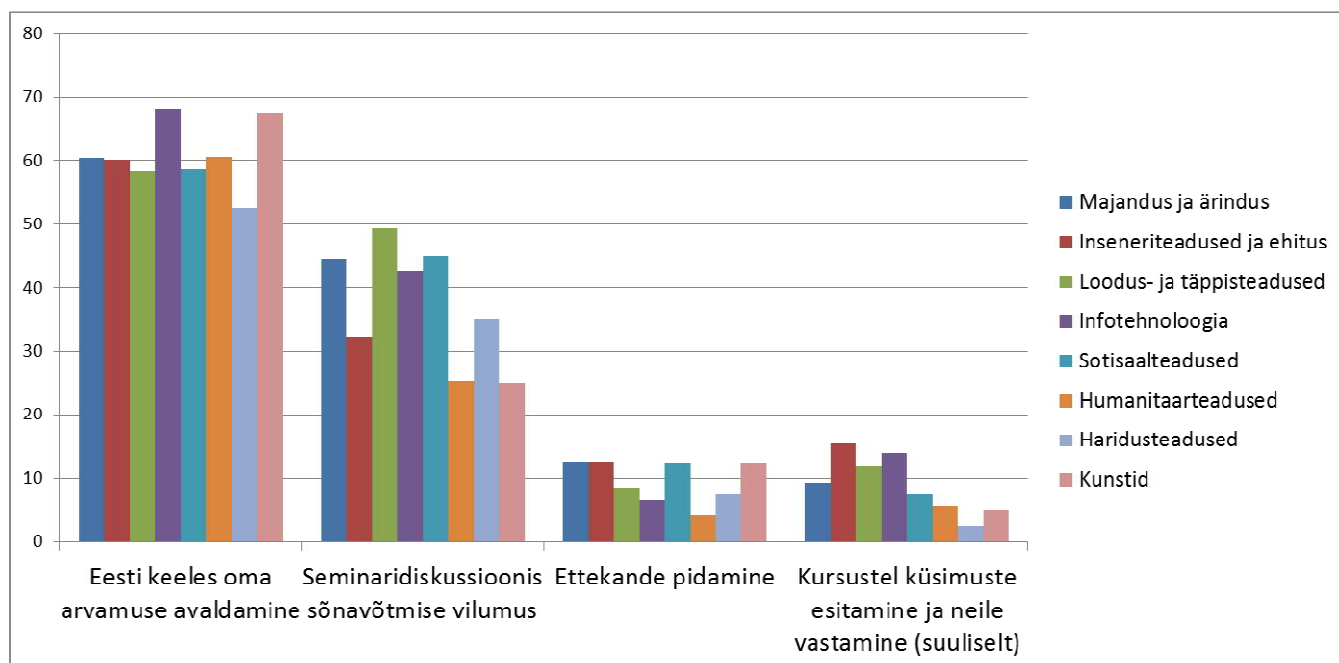
Üldine funktsionaalne **lugemisoskus** (*oskus erinevaid tekste efektiivselt lugeda ja kasutada*) kuulub humanitaar-, haridus- ja inseneriteaduste tudengite seas keskmiselt eelistatud oskuste hulka ning sotsiaal-, majandus-ärindus ning infotehnoloogia tudengitel vähemeelistatud oskuste hulka (kahe rühma vahel on statistiliselt oluline erinevus).²⁴ Eestikeelse info leidmine on vähem tähtsustatud oskus, erinevust eri erialade tudengite arvamustes ei olnud võimalik tõestada.

²⁴ Erandina ei olnud võimalik tõestada statistilist erinevust majanduse-ärinduse ning haridusteaduste tudengite eelistustes viimaste väikse arvu tõttu.

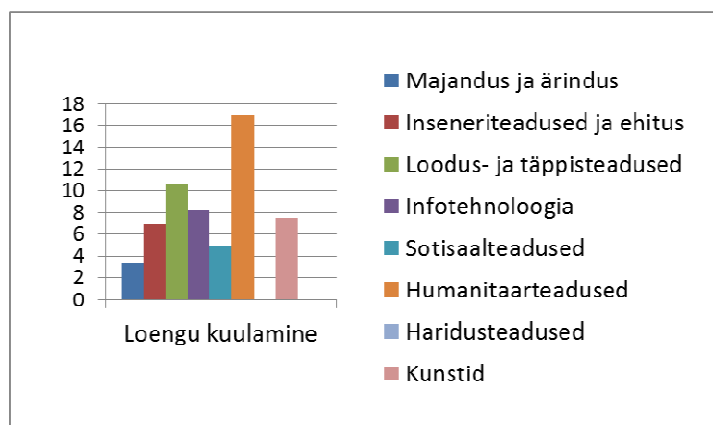
Joonis 7. Muukeelsete tudengite sagedasimad vastused küsimusele *Palun valige kolm tähtsaimat oskust, millele eesti keele kursused peaksid keskenduma erialade lõikes*. Hinnangud lugemisoskustele, % (n=740).

Kõnelemis- ja suhtlemisoskustest on tugevalt eelistatud oskused eesti keeles oma arvamust avaldada ja seminaridiskussioonides osaleda (vt Joonis 8). Oma arvamuse avaldamise oskust peavad oluliseks kõigi vaadeldud erialade tudengid. Seminaridiskussioonides sõnavõtmise harjutamisest on enamhuvitatud majanduse-ärinduse, loodus- ja täppisteaduste, sotsiaalteaduste ning infotehnoloogia tudengid ning vähemhuvitatud humanitaaria, kunstide ning inseneriteaduste tudengid (statistiliselt oluline erinevus).

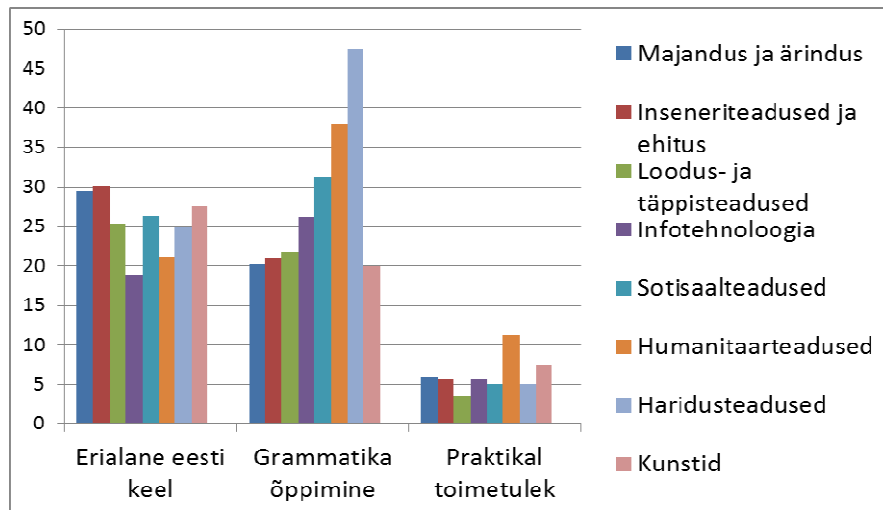
Joonis 8. Muukeelsete tudengite sagedasimad vastused küsimusele *Palun valige kolm tähtsaimat oskust, millele eesti keele kursused peaksid keskenduma erialade lõikes*. Hinnangud suhtlemis- ja kõnelemisoskustele, % (n=740).

Lugemisoskuse arendamist peavad tähtsaks humanitaarteaduste tudengid, haridusteaduste üliõpilased aga ei näe selle järgi vajadust (vt Joonis 9).

Joonis 9. Muukeelsete tudengite sagedasimad vastused küsimusele *Palun valige kolm tähtsaimat oskust, millele eesti keele kursused peaksid keskenduma* erialade lõikes. Hinnangud kuulamisoskusele, % (n=740).²⁵

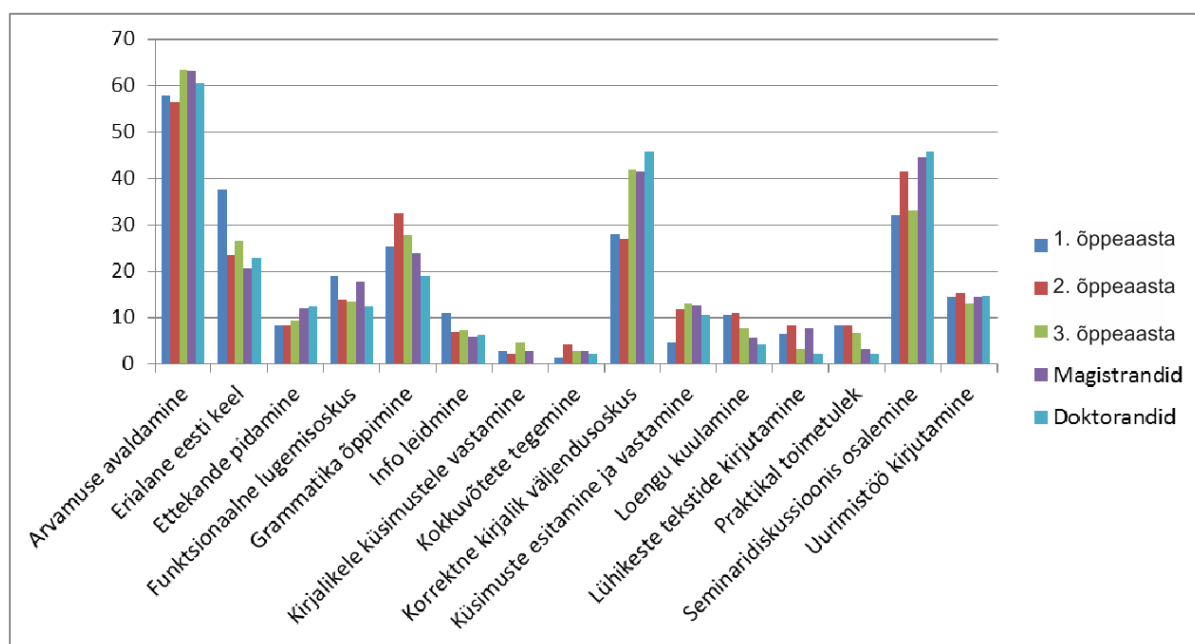
Üldistest oskustest peavad kõigi erialade esindajad olulisemaks erialase eesti keele ja grammatika õppimist. Grammatika harjutamisest on statistiliselt enam huvitatud humanitaaria ja õpetajakoolituse tudengid ning oluliselt vähem huvitatud majanduse-ärinduse, inseneriteaduste, loodus- ja täppisteaduste, infotehnoloogia ja kunstide tudengid.

Joonis 10. Muukeelsete tudengite sagedasimad vastused küsimusele *Palun valige kolm tähtsaimat oskust, millele eesti keele kursused peaksid keskenduma* erialade lõikes. Hinnangud üldistele oskustele, % (n=740).

²⁵ Humanitaariatudengite vastused erinesid statistiliselt infotehnoloogia, inseneri- ja sotsiaalteaduste ning majanduse-ärinduse tudengite omadest. Haridusteaduste tudengite hinnang oli kõigi teiste erialade vastajatest statistiliselt erinev.

Muukeelsete **kõrghariduse esimese astme tudengite** (bakalaureuse- ja diplomiõpe, rakenduskõrgharidus), **magistrantide ja doktorantide ootused eesti keele kui teise keele kursustele** on üldjoontes samad (vt Joonis 11).

Joonis 11. Üliõpilaste eelistused õppeaastate/õppeastme lõikes: *Millised on kolm kõige tähtsamat oskust, millele eesti keele kursused peaksid keskenduma?*, % (n=887).

Kõige enam lahknevad arvamused erialase eesti keele, korrektse kirjaliku väljendusoskuse ning diskussioonis osalemise oskuse arendamise osas. Kuigi kõik need kolm valdkonda on vastajate seas populaarsed, tuleb erisus välja kraadiõppurite ja alles hiljuti kõrgharidusteed alustanud tudengite vahel. Toome välja statistiliselt olulised erinevused vastajate vahel.

Erialase eesti keele suhtes tunnevad kõigist teistest muukeelsete tudengite rühmadest enam huvi esimese õppeaasta tudengid. Erinevus on ka kõrghariduse esimese astme tudengite ning magistrantide arvamusel vahel (kõrghariduse esimese astme tudengite huvi on kõrgem). Ülikooli astudes on erialane terminoloogia ja väljendustavad aspekt, mis on tudengitele kõige uudsem, eriti siis, kui õpe ei toimu üliõpilase emakeeles. Vastused näitavad, et see tahk põhjustab õppureile muret eelkõige õpingute alguses ja leeveneb kogemuse kasvades. Sellest räägib ka ühe vastaja kommentaar: *Mida rohkem õpid seda kergemaks läheb. Mida rohkem saad neid aineid, seda kergemaks muutub terminoloogia.*

Kirjalikku väljendusoskust peavad eriti oluliseks kolmanda õppeaasta tudengid ja kraadiõppurid. Magistrantide soov kirjutamisoskust arendada oli statistiliselt kõrgem kui kõrghariduse esimese astme tudengite oma, samuti tähtsustavad kolmanda õppeaasta tudengid ning doktorandid kirjutamise õppimist enam kui teise õppeaasta tudengid. Kuna ülikooli lõpetamise ja kraadiõpingute keskmes on uurimistöö kirjutamine, on ootuspärane ka kirjutamisoskuse tähtsustamine kolmanda õppeaasta ning magistrantide ja doktorantide poolt. Kui ka dissertatsiooni kirjutatakse inglise keeles

on kraadiõppuritel tõenäoliselt vaja head eestikeelset kirjutamisoskust Eesti kolleegidega suhtlemiseks ja üldisemalt ühiskonnaelus toimimiseks.

Seminarivorm on õppetöö liik, millega tegeldakse kasvavalt pärast eriala algteadmiste ning üldainete omandamist. Seetõttu on ootustele vastav, et kraadiõppurite huvi arendada seminaridiskussioonides sõnavõtmise vilumust on oluliselt kõrgem kui esimese ja kolmanda õppeaasta tudengitel. Magistrantide soov seda oskust arendada on kõrgem kui kogu kõrghariduse esimese astme tudengite oma. Teise õppeaasta tudengite arvamuse erinevust kraadiõppurite ning kolmanda õppeaasta tudengite omast ei olnud võimalik tõestada.

Ei olnud võimalik tõestada, et eelistused keelekursustele erineksid **soopõhiselt**.

Küsitluse tulemused näitavad, et paljudest võimalikest keelekasutusoskustest, mida üliõpilased soovivad keelekursustel omandada, on ülikoolides läbiviidud kursused tegelenud vaid osadega (ankeedis hindamiseks antud 15 keelekasutusoskust said küsimusteploki *Millele peaks keskenduma eesti keele kursused?* tulemustes tunduvalt kõrgemad hinnanguid kui ploki *Kas teil on tänu eesti keele kursustele võimalik märgata oma arengut nendes valdkondades?* tulemustes). Keelekursuste õppesisu prioritiseerimine ja kitsendamine on piiratud mahu juures ka kindlasti vajalik. Muukeelsete tudengite vastused pakuvad võimalust hindamiseks, **kuivõrd keelekursuste fookus vastab tudengite eelistustele**.

Tudengite soovivad keelekasutusoskused ja oskused, mida nad ütlevad keelekursustelt saanud olevat, kattuvad osaliselt. Järgnevalt võrdleme kahe ülalnimetatud küsimusteploki enim vastuseid saanud valikuid (esimesed viis). Olulisemad oskused, mille õpetamist muukeelsete tudengid keelekursustelt ootavad ning mille arengut nad ka keelekursuste lõppedes on tajunud, on *oma arvamuse avaldamine, korrektne kirjalik väljendusoskus ning kursustel küsimuste esitamine ja neile vastamine (suuliselt)*. Olulisemad oskused, mille õpetamist tudengid keelekursustelt ootavad, kuid milles nad keelekursuste läbimise tulemusena vähem arengut tajuvad, on *seminaridiskussioonides osalemine ja erialakeele õppimine*. Keelekasutusoskused, milles enamik vastajaid keelekursuste läbimise järel arengut näevad, kuid mille õpetamist nad tegelikult vähem prioritiseerivad, on *grammatika õppimine ja lühikeste tekstide kirjutamise oskus*. Tuleb aga arvestada, et lisaks tudengite soovidele on ka muid tegureid, mis keelekursuste ainekava koostamist mõjutavad, sh õpetamise tingimused ja võimalused (spetsiifilise erialakeele õpetamise osas, kursuse kestus) ning erialaõppejõudude ootused. Näiteks peavad fookusgrupis osalenud erialaõppejõud muukeelsete tudengite oluliseks vajakajäämiseks kokkuvõtete tegemise oskust (seoses uurimistöde kirjutamisega), kuid tudengite vastustes see eelistus ei kajastu.

ERIALAÕPPEJÕUDUDE MOTIVATSIOON MUUKEELSETELE TUDENGITELE KEELETUGE PAKKUDA

Eri valdkondade üliõpilastel tuleb õppetöös ette suur hulk erinevaid erialaseid keelekasutussituatsioone, tekstiliike ja teemasid. Kuna ülikooli eesti keele kui teise keele kursuste maht ning keeleõppejõudude erialateadmised on paratamatult piiratud, ei ole kursustel võimalik kõigi tudengite keelevajadustega arvestada. Üheks alternatiiviks on tegeleda erialase keele õpetamisega ka erialakursustel (vt Sissejuhatus).

Aine- ja keeleõppe sügavam lõimimine põhineb eeldusel, et õppejõud peab seda üldse vajalikuks. On iga aineõppejõu valida, kas ta soovib mitte-eesti tudengite toimetulekule kuidagi kaasa aidata. Uuringus osalenud erialaõppejõud leiavad seejuures valdavalt, et eelkõige on oma õpingutega toimetulek muukeelse tudengi enda vastutus. Uurisime erialaõppejõududelt nende arvamust muukeelsetele tudengitele keeleteo pakkumise kohta erialakursustel.

Ankeedis oli küsimus sõnastatud järgmiselt: *Erialaainetes toimetulekuks vajavad tudengid spetsiifilisemat keeleoskust, kui keelekursustel saab pakkuda. Kas aineõppejõud peaksid spetsiaalselt kasutama võtteid, mis toimetulekut toetaks (arusaamise kontrollimine, loengusalvestised Moodle`is vm)?* Vastajad võisid valida viie vastusevariandi vahel, mida oli täiendatud fookusgruppiintervjuudes ja pilootküsimustikus kordunud mõtetega (seotud õppejõudude piiratud ajaliste võimaluste, hariduskvaliteedi ja muukeelsete tudengite enda vastutusega). Vastusevariandid olid järgmised:

- A. *Jah, kindlasti. On oluline, et kõik tudengid saaksid kvaliteetse hariduse sõltumata keeleprobleemist. Ka aineõppejõud võiks pühendada kursuse ettevalmistamisel keelelisele toele natuke aega ja osaleda metoodikakoolitusel.*
- B. *Pigem jah. On oluline, et kõik tudengid saaksid kvaliteetse hariduse sõltumata keeleprobleemist. Kuigi põhiroll keelelises toimetulekus on tudengil endal, võiks ka õppejõud mõningaid toetavaid võtteid kasutada, mis talle lisaajakulu ei tekita.*
- C. *Pigem mitte. Mitte-emaleelsete tudengite toetamine oleks hea, kuid see ei ole prioriteetne.*
- D. *Kindlasti mitte. Motiveeritud tudengid tulevad keeleliselt ise toime ja need, kes ei tule, on selles ise süüdi.*
- E. *Ei oska öelda.*

Enamikul vastajatest ei ole muukeelsete tudengite toetamise suhtes väga tugevat seisukohta, kuid pigem kalduvad õppejõud arvama, et teatava toe pakkumine on siiski mõttekas ja vajalik (vt Tabel 15). Enim õppejõude pooldab vastusevarianti *pigem jah*, populaarsuselt järgmine on variant *pigem mitte*, sellele järgneb valiku *kindlasti jah* eelistamine (statistiliselt olulised erinevused). Kõige vähem pooldatakse varianti *kindlasti mitte* (oluline erinevus variandist *kindlasti jah*). Statistilist

erinevust variantide *kindlasti jah* ja *ei oska öelda* vahel ning variantide *kindlasti mitte* ja *ei oska öelda* vahel ei olnud võimalik tõestada.

Tabel 15. Õppejõuküsimustikule vastajate suhtumine küsimusse, kas erialaõppejõud peaksid pakkuma muukeelsetele üliõpilastele keeletuge, % (n=191).

Vastusevariant	Vastajaid
A	13
B	51
C	20
D	6
E	10

Võib oletada, et enamiku õppejõude jaoks on takistuseks on mure lisaajakulu pärast, mida nad usuvad toetuse pakkumine kaasa toovat (*Oleme nii koormatud, et spetsiaalselt aega panustada selle asjaga tegelemiseks ei ole. Kui probleem on nähtav, siis mõistagi reageeriksin ja aitaksin*).²⁶ Kordub seisukoht, et erialaõppejõu pakutava keeletoe eelduseks peaks olema see, et muukeelne tudeng (a) teeb selgelt ka ise oma keeleoskuse ja aineteadmiste arendamise nimel tööd ning (b) küsib ise abi (*Kui üliõpilased näitavad üles omapoolset initsiatiivi, siis leiavad õppejõud ka alati aja, et neile asju selgitada*). Seega peavad paljud õppejõud õigeks **reageerivat lähenemist jooksvalt üleskerkivatele probleemidele**, juhul kui muude prioriteetide kõrvalt on võimalust (*Aineõppejõule ei tohi keeleprobleem olla prioriteetne, aga ignoreerida seda kahjuks ei saa. Keeleprobleemiga on vaja tegeleda*).

Tugevamalt erialakursustel pakutavat keeletuge pooldavad seisukohad rõhuvad näiteks mitmekeelsuse väärtustamisele hariduses ning seisukohale, et erialakeel on osa eriasest kompetentsist (*Oleks loomulik, et ülikooli õppejõud lisaks eesti keelele suudaks vabalt suhelda üliõpilastega ka vene ja inglise keeles. Keel on peamine töövahend ja multikultuurne õppekeskkond eeldab mitme keele tundmist; Meie kolledžis on probleemiks ka see, et aineõpetajad on arusaamisel, et keeleõpetaja on aineõpetaja, st et keeleõpetajad peavad tegelema kõigi ainete erialaterminoloogia õpetamisega*).

Veerand õppejõududest ei pea keelelist toetamist vajalikuks. **Vastumeelsus muukeelsetele tudengitele toe pakkumise suhtes** tuleneb näiteks murest pakutava hariduse kvaliteedi ja tudengite liigväiksest omapanuse üle, seaduslikust õigusest pakkuda eestikeelset õpet ning soovimatusest pakkuda erikohtlemist vaid ühele mitmetest tudengigruppidest.

²⁶ Tegelikuses ongi paljude õppejõudude keeletoele kulutatav aeg juba ulatuslik (vt järgmine ptk). Paljud lõimitud aine- ja keeleõppe võtted, võtavad kokkuvõttes tõenäoliselt vähem aega kui mitmed kasutuselolevad tegevused (vt Mehisto jt 2010).

Kordus mõte, et oma kursusi mugandades ei aita õppejõud kaasa ülikoolis pakutava hariduse kõrge taseme hoidmisele (*Siin ülikoolis võime me nõudmiste osas järeleandmisi teha. Samas kuue kuu või aasta pärast läheb lõpetaja tööturule ja seal ei tee enam keegi järeleandmisi. Tööl ei saa enam niisama lihtsalt vene keelele üle minna*). Õppejõududel ei ole ka motivatsiooni aidata, kui tudengid ise oma toimetuleku nimel ei pinguta; õppekeelest rääkides viidati ka hariduse eestikeelsuse seaduslikele aspektidele.

Kui asun ülikooli õppima, peaks see olema vaid minu enda ja mitte kellegi teise mure, et ma keeleliselt toime tulen.

Kui tudeng selgelt eesti keelest lugu ei pea, siis ei ole ka õppejõu poolt vastutulekut loota (ning ka vastupidi - kui on näha, et inimene üritab, siis aitan kindlasti omalt poolt kaasa). Leian, et Eesti Vabariigi riigikeel on eesti keel ja lähtuda tuleks sellest asjaolust, ka kõrghariduses. Aga õnneks on vimastel aastatel 'aktiivsete ignorantide' osakaal olnud väga väike.

Üks fookusgrupis osalenud õppejõud rõhutas seejuures, et tudengite töötahte ja motivatsiooni toetamine peaks kindlasti olema ka õppejõu ülesanne. Meenutati ka, et teises keeles õppijad ei ole ainsad tudengid, kellel on erivajadusi ning leiti, et ei ole põhjust üht gruppi teistest eristada:

Klassides on ka teised erivajadustega üliõpilased, töötavad üliõpilased (kes loengutesse ei jõua ja eraldi tähelepanu tahavad), üliõpilased, kellel on objektiivsetel põhjustel aeg-ajalt raske täiskoormusega õppida (nt väikeste laste vanemad) jt. Kõik nad vajavad eritähelepanu. Ei, üliõpilased on kõik võrdsed. Eesti keele oskus on asi, millega peaksid tudengid ise tegelema (võtma ülikoolist vastavaid aineid ja ennast harima). Loengud jm kontaktõpe on siiski aine edasiandmiseks, mitte järeleaitamistunnid.

Fookusgruppide ja pilootuuringu põhjal võib eristada 10 faktorit, mis mõjutavad õppejõudude keeleteo pakkumisega seotud otsuseid. Need jagunevad välisteks ja isiklikeks teguriteks.

Erialaõppejõudude tuge mõjutavad välised tegurid

Õppejõust üldjuhul sõltumatud, välised tegurid seostuvad õppetöö iseloomu ja kontekstiga. Need hõlmavad muukeelsete üliõpilaste osakaalu kursusel, õppetöövormi, tudengite õppeaastat/õppeastet, eriala ning ootusi, mis on õppejõule seatud.

1. Mitte-eesti emakeelega **üliõpilaste osakaal** kursusel on üks peamisi tegureid, mis mõjutab, kas õppejõud peab aktiivset toetamist vajalikuks.
2. Mõned **õppetöövormid** võimaldavad pakkuda tudengitele rohkem individuaalset toetust kui teised. Näiteks interaktiivsust ja praktilisi töid sisaldavad seminarides ja praktikumides on lihtsam tuge pakkuda (*Tudengitega on seda suhtlemise aega nii vähe, et minu arvates on parem seminare kasutada ülevaate saamiseks, kui palju keegi on materjalist aru saanud*). Loenguid andvad

õppejõud on tudengite toimetulekuga sageli vähem kursis nii teadmiste edasiandmisprotsessi eripära kui auditooriumi suuruse tõttu (*Ilmselt üle 30 tudengiga kursustel jäävad vähese keeleoskusega venelased varju ja õppejõud samuti ei saa teada, kui palju nad mõistavad; Reaalne probleem on tegelikult see, et loengul ei ole tagasisidet (kui palju aru saadi) ja pisut ka varjatakse oma mittemõistmist, sest et peaks ju oskama...*). Nad kasutavad vähem mugandusvõtteid tõenäoliselt seetõttu, et niisuguses formaadis keeleteo pakkumine nõuab spetsiaalset koolitust ja kindlate võtete või ülesannete ettevalmistamist. Enamik õppejõude pole nende põhimõtetega kursis (*Ma ei tee oma kursusel rühmatöid, sest mul on väga suur kuulajaskond*).

3. Keeleteo iseloom sõltub üliõpilaste **õppeaastast ja õppeastmest**. Esimeste õppeaastate tudengid osalevad rohkem suure auditooriumiga sissejuhatavatel loengutes, kus nad omandavad üldaineid ja oma eriala aluseid. Vanemate õppeaastate tudengid osalevad rohkem väiksematel, enamspetsialiseeritud kursustel, mis nõuavad enam suhtlemist ja keeruka analüüsiga tegelemist. Järgnevad tsitaadid illustreerivad neid kursusetüüpe.
 - a. *Mu kursuse eesmärk on õpetada neid nägema floora struktuure ja aidata saada teadlikuks erinevate võimaluste mitmekesisusest* (loodusteadused, kursus esimese õppeaasta tudengitele). Üks eesmärke on õpetada tudengeid **aines orienteeruma** ja teatud määral seda õpetama (humanitaarteadused, suure auditooriumi loeng esimese õppeaasta tudengitele).
 - b. *Mu kursuse eesmärk on õpetada tudengeid iseseisvalt esteetilisi nähtusi analüüsima ...* (humanitaarteadused, ülikooli vabaaine). *Kuna meie kursusel on väga keerukad teemad, ei taha ma, et nad keele peale energiat kulutaksid. Seetõttu luban neil üksikeelsetes gruppides töötada* (õpetajakoolitus, magistritaseme kursus).
4. Sageli loobutakse muukeelsete tudengite keelelisest toetamisest, kuna tudengite aineteadmiste arendamine on õppejõule tähtsam kui eesti keele oskuse arendamine (*Kuna õpetan erialaainet, huvitab mind, et tudengid selle selgeks saaksid, olenemata keelest*). Enamasti tuleneb selline valik **ootustest, mis on õppejõule seatud**.
5. Mõnel **erialal** on üliõpilaste eesti keele oskuse areng olulisem kui mõnel teisel. Fookusgrupis osalenud kaks õpetajakoolituse õppejõudu ja üks humanitaarteaduste õppejõud pidasid eesti keele oskust ülikoolilõpetaja esmatähtsaks vajaduseks. Fookusgrupis osalenud loodusteaduste ja sotsiaalteaduste õppejõud olid aga vähem mures, kas tudengi suutlikkus eesti keeles rääkida ja kirjutada nende aine käigus paraneb. Neile on eelkõige oluline, et üliõpilane saaks erinevatest tekstidest aru, pidamata neid tingimata luua suutma. Seetõttu lubab osa õppejõude isegi vene- või ingliskeelse kirjanduse lugemist (vastajad loodusteadustest, infotehnoloogiast ja humanitaarteadustest).

Erialaõppejõudude tuge mõjutavad isiklikud tegurid

Õppejõu isikuga seotud mõjurid sõltuvad nii õppejõust endast (näiteks keeleoskus) kui osaliselt ka kontekstist (metoodikakoolituste läbimine sõltub võimaluse olemasolust). Mõjurid hõlmavad õppejõudude pingelist ajakava, keeleoskust, vaateid ja hoiakuid ning koolitust.

1. Õppejõudude **aeg on väga piiratud** ning isegi kui õppejõud keeletuge tähtsustab, ei pruugi tal olla võimalust selle planeerimiseks ja sellega tegelemiseks. *Kui õppejõul on olukord, et vene tudengid vajavad abi, siis kui ta suudab ja saab, leiab ta lisaks toetavaid materjale.*
2. Enamik keskealisi ja vanema põlvkonna õppejõude oskab **vene keelt** hästi, nooremad aga vähem. *Pidin tudengite kehva eesti keele oskuse tõttu osa oma kursusest vene keeles lugema; Hindamisel luban neil vene keeles vastata; Kuigi pean prioriteediks, et ka näiteks vene keelt emakeelena kasutavad tudengid saaksid aine sisust aru, ei oleks ma ise piisavalt kompetentne, et venekeelseid abimaterjale toota.*
3. Osa erialaõppejõude **peab oluliseks ülikoolilõpetajate hea keeleoskuse tagamist** ja näevad ka enda rolli selle toetamisel. Hoiak võib sõltuda erialast või olla erialast sõltumatu (vt ülalpool). Selline valik ei sobi kokku osa laialt levinud toetusmeetmetega, näiteks laialdase tõlkimise ning vene- või ingliskeelsete õppematerjalide leidmisega.
4. Paljud õppejõud tunnevad end **vastutavana kõigi oma kursusel osalevate tudengite erialateadmiste ja -oskuste arendamise eest**. Nad soovivad tagada, et ka muukeelsed tudengid materjalist aru saaksid ja vajalikke väljundeid produtseerida suudaksid. *Me ei peaks muukeelseid tudengeid oma kursusel hooletusse jätma!* Vahel toimub mitte-eesti emakeelega tudengite aitamine seejuures loomulikult, ilma seda teadvustamata ega põhjalikult planeerimata. *Ma alateadlikult lihtsustan oma selgitusstiili, kui auditooriumis on muukeelseid üliõpilasi.*
5. Hoolimata mõningatest läbiviidud koolitustest ei ole enamik erialaõppejõude endiselt **teadlikud lõimitud aine- ja keeleõppe metoodikast** (*Kuidas te näete mu rolli keeleõppe toetamisel, kui pean loenguid kolmesajale inimesele?* – õppejõud väljendab sellega oma raskusi kursuse mitte-eesti emakeelega tudengite aitamisel). Et õppejõud ei ole alati väga teadlikud teises keeles õpetamise põhimõtetest, selgub kohatistest vastuoludest nende seisukohtade ja tegelikult kasutatava metoodika vahel, näiteks muretsemine tudengite eesti keele oskuse arengu pärast ja samal ajal loengus ulatuslikult tõlkimine.

Erinevates oludes ilmnevad kombinatsioonid nende 10 faktori vahel paistavad määravat mugandused, mis erialakursustel aset leiavad.

ERIALAKURSUSTEL PAKUTAV KEELETUGI

Erialaõppejõud kasutavad suurel hulgal erinevaid tegevusi muukeelsete tudengite eesti keelega toimetuleku toetamiseks. Need toetustegevused annavad ettekujutuse, millistes eesti keele kasutusvaldkondades on muukeelsetel tudengitel probleeme ning pakuvad mõtlemisainet ka keelekursuste planeerimiseks. Eelkõige on aineõppejõudude eesmärk toetada just tudengite *toimetulekut kursusenõuetega*, üldjuhul ei tegele nad teadlikult nende *keeleoskuse edasiarendamisega*. Näiteks kasutatakse muukeelsete tudengite abistamiseks küll venekeelseid õppematerjale ja individuaalset selgitamist, kuid mitte erialaspetsiifiliste keele- ja tekstijoonete õpetamist, spetsiaalsete (eriala)keeleõppe eesmärkide seadmist või koostööd keeleõppejõududega. Esineb siiski näiteid ka teadlikust eesti keele oskuse arendamisest, näiteks rühmatööde läbiviimine kakskeelsetes gruppides ja sobivatele grammatikareeglitele viitamine. Lisaks eesti keelele toetatakse mõnel pool sihipäraselt ka ingliskeelse kirjanduse mõistmist.

Analüüsides keeletee määra ülikooliõppes on vajalik kahe kursusetüübi eristamine. Enamik õpperühmi koosneb põhiosas eestikeelsetest tudengitest, kellele õppejõud pühendavad põhitähelepanu. Tudengite keelelise toimetuleku küsimus on teravam siis, kui rühm on täielikult või põhiliselt venekeelne, näiteks Katariina Kolledži rühmad Tallinna Ülikoolis või (osaliselt) venekeelsetel õppekavadel õppivad grupid Tallinna Tehnikaülikoolis. (Selle situatsiooniga on paljuski võrreldavad ka ingliskeelsetel õppekavadel õppivad rühmad.) Fookusgrupis osalenud õppejõudude sõnul mõjutavad eestikeelsete rühmade õpetamisel tudengite keeleprobleemid õppejõudu minimaalselt. Õppejõudude lähenemine ulatub keeleprobleemide ignoreerimisest mõningate kohanduste tegemiseni õppeprotsessis, õppematerjalides või hindamises. Suurem on keeletugi õpperühmadele, kus domineerivad venekeelsed üliõpilased. Sageli on niisugused grupid keskmisest nõrgema eesti keele oskusega ning õppejõul on raskusi, et leida lähenemine, mis kakskeelseks või läbinisti eestikeelseks õpetamiseks kõige paremini sobiks. Hetkel on nad kursuse keeleaspektiga seotud otsuste tegemisel enamasti üksi, püüdes oma pingelises ajagraafikus ise optimaalseimat tugimehhanismi leida. Eriti just selliste gruppide õppejõud saaksid abi lõimitud aine- ja keeleõppe vms metoodiliste põhimõtete rakendamisest.

Kasutuselolevaid erimeetmeid muukeelsete tudengite õpetamisel võib kategoriseerida spetsiaalse lisapanuse järgi, mida neil tuleb teha. Õppejõuankeetides ja fookusgruppides toodi välja järgmised võimalused: lihtsalt kaasaegse õpetusmeetodika kasutamine (mis üldjuhul aitavad ühtmoodi nii eesti kui muu emakeelega tudengeid), kaastudengite toe korraldamine, auditooriumis kasutatavad suuremad ja väiksemad tugimeetmed, õppejõult loenguvälist tööd nõudvad meetmed ning teadmiste hindamisega seotud meetmed. Nimetatud võimalustest enamiku puhul on näiteid nii kuulamise, lugemise, rääkimise, kirjutamise kui ka sõnavaraõppe toetamisest. Vähem nimetati spetsiaalset

grammatikaalast abi. Meetmed erinevad üksteisest selle põhjal, kas nad toetavad pelgalt erialasisu omandamist või nii erialasisu kui eesti keele omandamist ning selle poolest, kas nad on kasulikud ka eesti emakeelega tudengitele või mitte. Nimetatud võtete seas on nii rohkem kui vähem efektiivseid, kuid alljärgnevas ei anna me üksikmeetmetele hinnangut.

Üheks efektiivsemaks lähenemiseks on tõenäoliselt **kaasaegse õpetusmeetodika** rakendamine, mis on õppijaksekne ja soodustab ühtaegu ka emakeelsete tudengite aine omandamist (vt nt Pilli 2008: 5). Vastustes nimetati sellist lähenemist väga sageli, eriti kõnelemise, kuulamise ja diskussioonidega seotut:

- tudengite teavitamine selgetest õpieesmärkidest;
- uute (e-)materjalide enne loengut kättesaadavaks tegemine;
- grupitöö mitmekeelsetes rühmades;
- küsima ja kaasa rääkima julgustamine;
- loenguga paralleelselt põhipunktide seinale kuvamine;
- aruteluteemade seinale kuvamine;
- tuummõtete ülekordamine;
- kursuse alguses muukeelsete tudengite väljaselgitamine ning kursuse vältel nende toimetulekule tähelepanu pööramine.

Õppejõudude kommentaarid: *Arvan, et mitte-eesti emakeelega tudengite integreerumine õppetöösse peab toimuma loomulikult heatahtlikult viisil läbi grupitööde ja arutelude seminarides. Ei ole vaja sellele ülepaisutatud tähelepanu pöörata, pigem toetada ja integreerida delikaatselt erineva keeleoskusega tudengeid.*

Kaasüliõpilaste toe korraldamist võib käsitleda kaasaegse hea õpetusmetoodika all, kuid et sellele võimalusele tähelepanu juhtida, toome selle siin eraldi välja. Õppejõud kasutavad teiste üliõpilaste abi muukeelsete tudengite toimetuleku toetamisel näiteks seoses kuulamise, kirjutamise, suulise suhtluse ja sõnavaraõppega:

- kaasüliõpilased aitavad keerukamaid, arusaamatuid kohti seletada;
- kaasüliõpilased aitavad tundmatuid sõnu tõlkida;
- kaastudeng tõlgib sosinal;
- paaritöös töötavad muukeelsed tudengid koos eesti emakeelega tudengitega;
- eesti emakeelega tudengid loevad muukeelse kaastudengi kirjalikud tööd üle.

Rühm **suuremad tugimeetmed auditooriumis** hõlmab spetsiaalselt muukeelsetele tudengitele suunatud tegevusi, mis nõuavad õppejõult loengu ajal enam aega. Küsitlustulemustest on näha, et need meetmed on üsna laialt kasutuses, eriti kõnelemise, kuulamise, diskuteerimisega seotud tegevused:

- venekeelsed tugiseminarid;
- pikemad tõlked tudengi emakeelde;

- ülesannete instruksioonide tõlkimine;
- aeglasemalt rääkimine;
- inglise keele kasutamine;
- individuaalne selgitamine;
- individuaalsete ülesannete andmine;
- emakeeles vastamise lubamine;
- ettekannete ajal vigade parandamine;
- võtmemõistete tõlkimine.

Õppejõu kommentaar: *Aeglaselt, lihtsalt ja kolm korda tuleb rääkida ka eesti keelt emakeelena rääkivatele tudengitele.*

Õppejõudude ja tudengite kommentaarides kõige enam mainitud tugimeede on tõlkimine vene keelde, mille puuduseks on see, et sageli ei arenda see tudengite eesti keele oskust ning ei arvesta ka eesti emakeelega tudengite vajadustega. Venekeelseid tugiseminare sissejuhtatavate kursuste juurde peeti mitmel pool väga edukaks kogemuseks (vt ka Muukeelsete tudengite eesti keeles õppimise motivatsioonist).

Auditooriumis kasutusel olevad **väiksemad tugimeetmed** on enim seotud kõnelemise, kuulamise ja sõnavaraga:

- ettetulevate tundmatute sõnade tõlkimine;
- muud lühemad tõlked tudengi emakeelde;
- öeldu ülekordamine;
- küsimuste esitamine, et teha kindlaks, kas muukeelsed tudengid on põhilisest aru saanud;
- eesti keeles esinema julgustamine;
- arvestamine, et muukeelne tudeng vajab valmistumiseks rohkem aega.

Õppejõu kommentaar: *Oluline on julgustada üliõpilasi küsima, kui midagi jääb arusaamatuks ja keelevigadest hoolimata kaasa rääkima, anda aega oma mõtte sõnastamiseks ja väljendamiseks.*

Tähelepanuväärne on vastustes esinev **auditooriumiväliste spetsiaalsete toetustegevuste** hulk ja ulatus, mida muukeelsete tudengite õppejõud kasutavad. Kahtlemata on see töömahukas võimalus tudengitele äärmiselt suureks abiks, vahel just ka eesti keele oskuse arendamisel. Loenguvälisel ajal aidatakse muukeelsete tudengeid nii eesti keeles kuulamist, lugemist, kirjutamist kui kõnelemist puudutavate tegevustega, samuti sõnavara ja grammatikaga. Kõige enam tegeldakse kirjutamisoskusega:

- muukeelsete üliõpilaste kirjalike tööde keeleteoimetamine;
- tudengitööde tõlkimine;
- vene- või ingliskeelsete kirjalike tööde vastuvõtmine ja parandamine;
- individuaalsed nõustamiskohtumised muukeelsete tudengitega;
- lisaselgitused individuaalsetes e-kirjades;

- tugikursuse läbiviimine;
- ettevalmistav proovikaitsmine juhendajaga;
- terminoloogia andmine kahes või kolmes keeles;
- individuaalne tagasiside korduvate grammatikavigade kohta, õige grammatikareegli soovitamine.

Õppejõu kommentaar: *Olen küll ise juhendanud vaid üht vene emakeelega tudengit magistritöö kirjutamisel, ent siin oligi probleemiks see, et muutusin juhendajast tõlgiks. Osaliselt esitas tudeng mulle Google'i tõlkega sarnanevaid kirjatükke, mida siis ise tõlgendasin-tõlkisin. Sisuline osa kannatas selle all tugevasti.*

Õppematerjalide kohandamine hõlmab nii erialakirjandust kui ka loenguslaide, loengusalvestisi jm ning on seega lisaks lugemisoskusele seotud ka muude keelekasutusoskustega:

- mitmekeelsete õppematerjalide andmine;
- terminitõlgete lisamine loengukonspektidesse;
- nii eesti- kui venekeelsete õppematerjalide andmine;
- ainult vene- või ingliskeelsete õppematerjalide andmine;
- loengute videote ja presentatsioonide internetti panek.

Osa spetsiaalselt muukeelsetele tudengitele antavatest õppematerjalidest toetavad eesti keele oskuse arengut, vene- ja ingliskeelse kirjanduse soovitamine aga ainult aine omandamist. Üheks sagedasemaks lahenduseks ongi emakeelsete kirjandussoovituste andmine, mille puuduseks on see, et tudengid ei omanda eestikeelset terminoloogiat. Mainitud toetusmeetmetest tömahukaim oli loenguvideote ja loenguslaidide täiskomplekti kättesaadavaks tegemine internetis (kommentaaries nimetati veel hoolimata videote kasutamise arvukatest plussidest negatiivse poolena nende kiiret aegumist ja meetodi harjutamatust õppejõududele).

Teadmiste hindamise kohandamine hõlmab näiteks eksamitöid, kursuse lõpus esitatavaid kirjalikke töid ja ettekandeid, mida üliõpilase arengu väljaselgitamiseks nõutakse. Küsitluse vastustes nimetatud muukeelsete tudengite hindamise erimeetmed on seotud kirjutamise, rääkimise ja lugemisega, kuid mitte kuulamisega:

- eksamil sõnastiku kasutamise lubamine;
- vene- ja ingliskeelse terminoloogia kasutamise lubamine;
- eksamiküsimuste tõlkimine;
- muukeelsetele tudengitele eksamil rohkem aega andmine;
- õpimapis vähemalt kokkulepitud osas eesti keele kasutamise nõudmine;
- tudengilt oma arvamuse avaldamise (mitte vaid päheõpitu kordamise) nõudmine;
- muukeelsete tudengite keelekasutuse hindamatajätmine;
- muukeelsete tudengite keelevigade hindamata jätmine;
- kursusetööde keeletoimetamise nõudmine;

- vene- ja ingliskeelsete kursusetööde vastuvõtmine.

Seega eristuvad ka hindamismeetmete puhul kaks lähenemist, millest ühe eesmärgiks on vaid ainenõuete täitmise toetamine ning teise puhul lisaks aineteadmistele ka keeleoskuse arendamine. Õppejõu kommentaar: *Testil saavad mitte-eesti emakeelega tudengid lisaega, kuna neil on raskem ka küsimusi mõista.*

TUDENGITE JA ÕPPEJÕUDUDE SEISUKOHTADE VÕRDLUS

Kui võrrelda kolme uuritud aspekti – **tudengite hinnang läbitud eesti keele kursuste kasulikkusele, tudengite eelistused keelekursuste sisule ning õppejõudude vastutulek muukeelsete tudengite keeleprobleemidele** –, siis prevaleerivad kõigi kolme keekekasutusoskuste pingerea eesotsas kirjutamisoskus, kõnelemine ja oma arvamuse avaldamine ning lugemisoskus (vt Tabel 16).

Tabel 16. Erialaõppejõudude ja keelekursuste toetus muukeelsetele üliõpilastele ning tudengite eelistused keelekursuste sisu osas (sagedusjärjestus põhineb tudengiankeedi valkivastustega küsimustel ning õppejõudude ankeedikommentaaride analüüsil).

Õppejõudude tudengite raskustele	hinnang keelelistele (keelekasutustegevused, kus neil on tulnud tudengeid aidata)	Kasu, mida tudengid enda keele kursustelt on saanud	Tudengite ootused eesti keele kursustel õpetatavate teemade suhtes
1. Loengu kuulamine		1. Grammatika õppimine	1. Eesti keeles oma arvamuse avaldamine
2. Kirjalikud tööd / Grammatika õppimine		2. Eesti keeles oma arvamuse avaldamine	2. Seminaridiskussioonis sõnavõtmise vilumus
3. Oskus erinevaid tekste efektiivselt lugeda ja kasutada		3. Lühikeste kirjutamine	3. Korrektnen kirjalik väljendusoskus
4. Terminoloogia / Erialane eesti keel		4. Oskus erinevaid tekste efektiivselt lugeda ja kasutada	4. Grammatika õppimine
5. Suuline suhtlus, rääkimine		5. Hea kirjalik väljendusoskus	5. Erialane eesti keel
6. Kirjalikele küsimustele vastamine (eksamil)		6. Kirjalikele küsimustele vastamine (eksamil)	6. Oskus erinevaid tekste efektiivselt lugeda ja kasutada

Erinevused tudengite ja õppejõudude vastustes puudutavad loengute kuulamist, erialakeelt ning eksamisituatsiooni.

Loengu kuulamisele panevad enim rõhku just õppejõud. Tudengid ei pea aga loengusituatsiooni spetsiaalset harjutamist keelekursustel sedavõrd vajalikuks. Kuna loengu kuulamine on keekekasutusoskus, mida muukeelsed tudengid ülikoolis palju praktiseerida saavad, ei pruugi nad seetõttu prioritseerida sellega keelekursustel eraldi tegelemist. On ka võimalik, et see on

õppetöö aspekt, milles õppejõud muukeelseid tudengeid kõige rohkem toetavad ning seetõttu ei valmista see tudengitele nii palju raskusi. Tudengite eelistustes ja erialaõppejõudude keeleteos on tähtsal kohal veel **erialane eesti keel ja terminoloogia**, kuid tudengite sõnul on keelekursused neid selle juures vähem aidanud.²⁷ Üheks keelekasutusvaldkonnaks, milles õppejõud näevad suuremat vajadust kohandusi teha, on **eksamil kirjalikele küsimustele vastamine**. Muukeelsete tudengite sõnul on aga keelekursused neid just selles osas aidanud ning see aspekt ei domineeri tudengite keeleõppe eelistuste seas. Põhjuseks, miks tudengid seda oskust vähem tähtsustavad, võib olla üldisemate keelekasutusoskuste harjutamise eelistamine spetsiifilisematele ning tudengite keeleteadmiste suurem arvessevõtt eksamiülesannete ettevalmistamisel.

²⁷ Võib oletada, et keeleõppejõud keskenduvad pigem muude keelekasutusoskuste arendamisele, kuna erialakeele vajadused on tudengitel liiga mitmekesised. Näiteks Helsingi ülikooli keelekeskuses on tudengite heterogeensete (akadeemise) keele vajaduste probleem lahendatud mh individuaalprogrammidel põhineva iseseisva või väikestes gruppides toimuva õppe, isikliku nõustamise ning *online*-õpikeskuste ehk materjalikogude abil (nt <http://www.helsinki.fi/kksc/alms/index.html>, 28.06.2012).

KOKKUVÕTE

Käesoleva uuringu tulemused põhinevad Eesti ülikoolide muukeelsete üliõpilaste ja nende erialaõppejõudude seas läbiviidud küsitlustel ja fookusgruupiintervjuudel (september 2011 – mai 2012).

Enamiku muukeelsete tudengite toimetulek eesti keeles õppides on varieeruv, kuid põhiosas võib seda siiski pidada rahuldavaks. 88% tudengeid ütleb, et nad tulevad rahuldavalt, hästi või väga hästi toime nii loengute, seminaride kui praktikumidega. 74% õppejõududest leiab, et eestikeelse õppetööga toimetulekul on probleeme vaid üksikute eranditel või kuni ühel kolmandikul muukeelseist tudengeist. Mitmete erialade õppejõudude arvates muukeelsetel tudengitel keeleprobleemi ei ole. 24% õppejõududest ütleb siiski, et olulisel osal muukeelseist tudengitest (2/3 kuni peaaegu kõigil) on probleeme eestikeelse õppega toimetulekuga. Nii õppejõud kui tudengid tõstavad eriti esile **ebapiisavat uurimistöode kirjutamise oskust ning ka tudengite enesekindluse puudumist suuliselt eesti keeles suhelda.**

Kuigi suur osa mitte-eesti emakeelega tudengeid suudab edukalt ained läbida, ei tähenda see, et rohkem arenguruumi ei oleks. **Õppetööga toimetulek ei tähenda veel seda, et tudengitel oleks kõrgel tasemel väljaarenenud akadeemiline väljendusoskus.** Mõlema sihtrühma hinnangul on tudengeil raskusi enda sujuva väljendamisega kõnes ja kirjas, oma arvamuse avaldamisega ning aktiivse osalemisega seminaridiskussioonides. Erialaõppejõududel tuleb muukeelsetele üliõpilastele rohkelt tuge pakkuda loengutest arusaamise juures. Mõlema sihtrühma arvates on kraadiõppuritel ja vanemate õppeaastate tudengitel eesti keeles õppimisel vähem probleeme kui esimese aasta tudengitel.

Õppejõud peavad üheks põhjuseks, miks osa muukeelseid tudengeid eesti keelega halvasti toime tulevad, sageli üldist madalat õpimotivatsiooni. Õppejõudude tähelepanekute järgi saavad motiveeritud üliõpilased ainete nõuete täitmisega hakkama, isegi kui nad ülikooli astudes eesti keelt kehvasti valdavad. Eesti keeles õppimise motivatsiooni mõjuriteks on uuringus osalejate sõnul enesekindluse puudumine ennast eesti keeles väljendada, kehv loengutest arusaamine, tudengi karjäärivõimused, inglise keele mõju kasv akadeemilises sfääris ning venekeelses rühmas õppimine. Venekeelsete rühmade olemasolu ülikoolides põhjustab uuringus osalenud õppejõudude arvates probleeme nii õppejõudude töös kui muukeelsete tudengite õpiedukuses.

Ülikoolides pakutavad **eesti keele kui teise keele kursused on tudengite hinnangul aidanud enam arendada nende kirjaliku keele oskust**, vähem suulisi oskusi. Keelekursused on seega vastanud õppejõudude poolt esile toodud vajadusele parandada muukeelsete tudengite kirjalikku väljendusoskust. Keelekursused arendasid enamikku keelekasutustegevusi, mida ka erialaõppejõududel on tulnud rohkem toetada: kirjutamisoskust, kõnelemise ja oma arvamuse

avaldamise oskust, lugemisoskust ning eksamisituatsioonidel toimetulekut. **Tudengid ootavad keelekursustelt eelkõige tegelemist eneseväljendusoskusega:** oskusega oma arvamust avaldada, seminaridiskussioonidest osavõtmise vilumuse ning korrektse kirjaliku väljenduse arendamisega. Kõige suurem varieeruvus oli eelistustes grammatika õppimise ja seminaridiskussioonides osalemise harjutamise suhtes.

Muukeelsete tudengite erialase eesti keele oskuse vajadus on liiga lai, et keelekursustega oleks võimalik seda lünka täielikult katta. Küsimus, **kas ka aineõppejõud peaksid oma kursustel keeletuge pakkuma**, on aga vastuoluline. Õppejõudude arvamused erinevad selles, kas toimetulek on puhtalt muukeelse tudengi isiklik vastutus või kuulub oskus end õppetöö keeles küpsel tasemel väljendada elementaarse hariduskvaliteedi juurde, millele erialaõppejõud peaksid kaasa aitama. Enamik õppejõude (64%) pooldab muukeelsetele tudengitele keeletoe pakkumist, samas on 26% on tudengite keele järgi eristamise vastu. Erialakursustel toe pakkumist komplitseerib muukeelsete tudengite äärmiselt ebaühtlane jaotus erialati ja õppeaastati ning see, et ülikoolid ei kogu infot üliõpilaste emakeele kohta.

Enamik õppejõude pakub siiski muukeelsetele tudengitele mitmekesiseid tugimeetmeid. Nende seas on tähtsal kohal tõlkimine, aga ka tänapäevased aktiivsemad õpetusvõtted, millest saavad kasu nii emakeeles kui teises keeles õppijad. Suur osa erialaõppejõude ei tegele seejuures spetsiaalselt tudengite (erialase) keeleoskuse arendamisega, vaid lihtsalt abistavad muukeelseid üliõpilasi kursusenõuete täitmisel. Negatiivseteks aspektideks on mitmete õppejõudude kirjeldatud toetustegevuste töömahukus ning see, et toetustegevused mõjutavad vahel oluliselt loengu kulgu emakeelsete tudengite jaoks või ei arenda üldse muukeelsete tudengite keeleoskust (nt tõlkimine, sh pikemate loenguosade tõlkimine). Enam tugimeetmeid on kasutusel venekeelsete gruppide õpetamisel ning vähem nende gruppide õpetamisel, kus leidub vaid üksikuid muukeelseid tudengeid.

Kuna õppejõudude suhtumine muukeelsete tudengite toetamisele on valdavalt positiivne ja tugimeetmete kasutamine on laialt levinud, võiks järgmise sammuna kaaluda võimaluste loomist lõimitud aine- ja keeleõppe jm teises keeles õppimisega seotud lähenemiste laiemaks kasutuselevõtuks. See võiks vähemalt osaliselt lihtsustada paljude õppejõudude tööd, aidata süstemaatilisemalt kaasa muukeelsete tudengite keeleoskuse arendamisele ning toetada ka eesti emakeelega üliõpilaste aine omandamist. **Lisaks eesti keeles õppivate muukeelsete tudengite toetamisele aitaks lõimitud aine- ja keeleõppe metoodika ulatuslikum tundmine ja rakendamine kaasa ka ingliskeelsetel õppekavadel õppivate mitte-inglise emakeelega tudengitele paremal tasemel hariduse pakkumisele.** See eeldaks aga võttestiku eelnevat kohandamist Eesti ülikoolide situatsioonile, erialaõppejõudude selleteemalistele murekohtadele tähelepanu pööramist ning ka keeleõppejõudude kaasamist (selleks oleks aga tõenäoliselt vaja eraldi projekti ja rahastust).

Eesti keeles õppivatele muukeelsetele tudengitele **toe korraldamisel võiks kaaluda veel järgmisi meetmeid:**

- muukeelsete tudengite põhjalik teavitamine keelekursuste süsteemist, kursustel osalemise tähtsusest eestikeelsete õpingutega edukal toimetulekul, erinevate osapoolte rollidest ja vastutusest ning sellest, kust võib raskuste korral abi saada;
- keelekursustel osalemise tähtsuse rõhutamine aineõppejõudude poolt;
- keelekursuste sisu ülevaatamine, kaaludes tudengite ootusi ning toevajadusi erialakursustel;
- erialase eesti keele õpetamine keelekursustel iseseisva õppe laiendamise ja õppijaautonoomia arendamise kaudu (vt nt Kjisik jt 2009) ning võimaluste loomine *online*-terminiloendite koostamiseks tudengite poolt (näiteks keelekursuste käigus, eeldab ka toimetamise korraldamist).

Kokkuvõttes on muukeelsed tudengid ja nende keele- ja erialaõppejõud kohandunud teises keeles õppe ja selle toetamisega pigem hästi, kuid ühtlaselt kõrgete õpitulemuste saavutamiseks on võimalik nii keele- kui erialakursustel pakutavat tuge veel efektiivsemaks muuta.

KIRJANDUS

- Alp, Pilvi; Kerge, Krista; Pajupuu, Hille; Tiits, Mai; Türk, Ülle; Weidebaum, Kristel. 2007. Euroopa keeleõppe raamdokument. Õppimine, õpetamine ja hindamine. Tartu: Haridus- ja Teadusministeerium.
- Burdakova, O., Raud, N. ja Džalalova, A. 2011. Методика интегрированного обучения предмету и языку в учебном процессе Нарвского колледжа [Lõimitud aine- ja keeleõppe meetoodika Narva kolledži õppeprotsessis]. Narva: Tartu ülikooli Narva kolledž.
- EKAS. Seire alustekst = Eesti Keele Arendamise Strateegia (2004–2010) elluviimine 2009–2010. Seire alustekst. Eesti Keelenõukogu. <http://www.hm.ee/index.php?03238> (viidatud 20.04.2012).
- Kjisik Felicity, Voller Peter, Aoki Naoko ja Nakata Yoshiyuki. 2009. Mapping the Terrain of Learner Autonomy [Õppijaautonoomia maastiku kaardistamine]. Tampere: University of Tampere.
- Lauristin, Marju; Vihalemm, Triin. 2008. Riiklik Integratsiooniprogramm 2008-2013. Vajadus- ja teostatavusuuringute lõpparuanne.
- Mehisto, Peeter; Marsh, David; Frigols Martin, Maria Jesus; Võlli, Kai; Asser, Hiie. 2010. Lõimitud aine- ja keeleõpe. Tallinn: Integratsiooni ja Migratsiooni Sihtasutus Meie Inimesed.
- Metslang, Helena; Šmõreitsik, Anastassia. Non-native speaker students coping in higher education: A case study with ethnic minority students in Estonia. Chapter 7 [Muukeelsete tudengite toimetulek Eesti kõrghariduses. Peatükk 7]. – Ellu Saar ja René Mõttus (toim). Higher Education in the Crossroad: the Case of Estonia. Peter Lang (ilmumas).
- Milton, James. 2009. Measuring Second Language Vocabulary Acquisition [Teise keele sõnavara omandamise mõõtmine]. – Second Language Acquisition, 45. Bristol: Multilingual Matters.
- Missugune on Eesti üliõpilaskond? Uuringu „Õiglane ligipääs kõrgharidusele Eestis“ lõppraport. 2010. Eesti Üliõpilaskondade Liit.
- Pilli, Einike. 2008. Hindamine kõrgkoolis. Tartu: Tartu Ülikooli Kirjastus.
- Saar, Ellu. 2008. Haridus. – Raivo Vetik, Marju Lauristin, Jelena Helemäe, Külliki Korts, Jüri Kruusvall, Gerli Nimmerfeldt, Ellu Saar, Avo Trumm, Peeter Vihalemm, Triin Vihalemm. Eesti ühiskonna integratsiooni monitooring. Tallinn: Integratsiooni Sihtasutus ja Rahvastikuministri Büroo, 51–70.
- Storch, Neomy; Tapper, Joanna. 2009. The impact of an EAP course on postgraduate writing [Akadeemilise inglise keele kursuse mõju kraadiõppurite kirjutamisoskusele]. Journal of English for Academic Purposes 8 (3), 207–223.

LISA 1. UURINGU KÄIGUS LÄBIVIIDUD FOOKUSGRUPIINTERVJUUDE KIRJELDUS

Esimese õppejõudude fookusgrupi eesmärk oli uurida mitte-emakeeles toimuva õppetöö konteksti, muukeelsete tudengite ja nende õppejõudude toimimisstrateegiaid ja muresid sesoes keelelise toimetuleku ja selle toetamisega. Rühmaintervjuu kestis 70 minutit ja sellel osales 11 õppejõudu (2 meest ja 9 naist). Esindatud olid humanitaarteaduste, infotehnoloogia, sotsiaalteaduste, loodusteaduste ja õpetajakoolituse valdkonnad. Üheksa osalejat õpetavad eesti keeles (3 domineerivalt eestikeelseid gruppe, 6 eestikeelseid gruppe, kus leidub silmatorkav osa muukeelseid tudengeid), kaks osalejat õpetavad osaliselt või täielikult vene keeles. Neli osalejat peab loenguid suurele auditooriumile (30–300 üliõpilast), seitse annab interaktiivse iseloomuga seminare.

Teises õppejõudude fookusgrupis kõneldi muukeelsete tudengite toimetulekust erinevate õppetöö vormidega ning keeletoe korraldamise võimalustest. Intervjuu kestis 90 minutit ning sellel oli viis osalejat (2 meest ja 3 naist): humanitaar-, infotehnoloogia ja loodusteaduste õppejõud ning üliõpilasesinduse esindaja. Kolm osalejat õpetavad eesti keeles (1 domineerivalt eestikeelseid gruppe, 2 eestikeelseid gruppe, kus leidub silmatorkav osa muukeelseid tudengeid), üks osaleja õpetab täielikult vene keeles. Kaks osalejat peab loenguid suurele auditooriumile (30–300 üliõpilast), kaks annab interaktiivse iseloomuga seminare.

Muukeelsete tudengite fookusgrupiintervjuude eesmärk oli selgitada nende keelega seotud probleeme ja ülikooliõpingutega toimetuleku strateegiaid ja saada lähemalt teada keeletoe kohta, mida nad antud hetkel on saamas ja sooviksid saada. **Esimene fookusgrupp** kestis 60 minutit ning sellel osales kolm naistudengit, kelle erialadeks olid sotsiaalteadused (osaliselt venekeelne õppekava Katariina Kolledžis), slaavi filoloogia ja õpetajakoolitus. Osalejad olid üle 30 aastat vanad, töötasid õpingute kõrvalt ning nende eesti keele õppimise motivatsioon oli pigem madal.

Teine tudengite fookusgrupp kestis 90 minutit. Sellel oli kaheksa osalejat (1 mees ja 7 naist) humanitaar- (sh slaavi filoloogia), sotsiaal- täppisteaduste valdkondadest. Osalejate hulka kuulus muuhulgas kolm Katariina Kolledži tudengit, kes õpivad osaliselt venekeelsel õppekaval. Intervjueeritavad olid kõrgema taseme (C1) eesti keele kursusel osalejad, nad õppisid esimestel kursustel (vanus umbes 18–20 aastat) ning nende üldine õpimotivatsioon ja keeleõppe motivatsioon olid pigem kõrged.